

CEZA MUHALEMESİNDE TEHLİKE İÇİNDE BULUNAN TANIĞIN KORUNMASI

Olgun DEĞİRMENCİ*

1. Genel Açıklamalar

Tanık, etkin bir ceza muhakemesinde merkez rollerden birine sahip bir delil kaynağı, ispat aracıdır.¹ Tanığın beyanlarının ceza muhakemesinde maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasındaki önemi, onu ceza muhakemesinin vazgeçilemez ispat araçlarından birisi haline getirmektedir. Bundan dolayı tanığa; muhakemede hazır bulunma (CMK m. 43), ifade verme (CMK m. 52, 53) ve gerçeği söyleme (CMK m. 53 vd.) gibi birtakım görevler de yüklenmiştir.

Tanıklığın temellerinden birisi samimiyettir. Doğru olarak verilen ifade ceza muhakemesinde maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına katkıda bulunacaktır. Bununla birlikte, tanığın genel olarak samimi olmadığı, bu açıdan güvenilir bir delil kaynağı olduğu sıklıkla ifade edilmektedir.² Ceza muhakemesine konu teşkil eden maddi olay, her

* Dr., Kara Harp Okulu Askeri Ceza Hukuku öğretim görevlisi.

¹ David Bruce, "Danger, Threats or Just Fear", *SA Crime Quarterly*, No. 13, September 2005, s. 28; Nicholas R.Fyfe/Heather McKay, "Police Protection of Intimidated Witnesses: A Study of the Strathclyde Police Witness Protection Programme", *Policing and Society*, 2000, Vol.10, s. 278; uluslararası ceza mahkemesinde tanığın korunmasının önemi açısından bakınız Mohammed Othman, "The Protection of Refugee Witness by the International Criminal Tribunal for Rwanda", *International Journal of Refugee Law*, October 2002, Vol.:14, No. 4, s. 495 vd; Roberta Arnold, "Witness Protection Under Swiss Legislation: An Offspring of International Law", *International Criminal Law* 7, 2007, s. 487.

² Namık Kemal Eğilmez, "Şahadet ve Şahidin Psikolojisi", *Ankara Barosu Dergisi*, 1955/1, s. 398; Abdullah Pulat Gözübüyük, "Adli Psikolojisi Yönünden Tanık", *Adalet Dergisi*, 1948/5, s. 545; Mustafa Ruhan Erdem, "Ceza Muhakemesinde Tehlikede Bulunan Tanıkların Korunması", *İzmir Barosu Dergisi*, Temmuz 1995, s. 50; Şahin, tanık açıklamalarının zaafalarının bulunduğunu ifade etmektedir (Cumhur Şahin, "Türk Hukukunda Tanık Koruma Hükümlerinin Değerlendirilmesi", *Gazi*

insan üzerinde aynı tesiri göstermediğinden dolayı, tanıklığın değeri, tanıklık edilecek konunun cinsine bağlıdır.³ Claparè, tamamen doğru, samimi ve tarafsız olan tanıklığın bir istisna olduğunu laboratuvarlarında yaptığı tecrübeye dayanarak söylemiştir.⁴ Beccaria da tanıkların güvenilirliklerini sorgulamış ve tanığa inanılabilirliğin gerçek ölçütünün tanığın doğruyu söyleyip söylememekteki çıkarı olduğunu belirtmiştir.⁵

Tanıklıktaki güvenilmezlik; tanıktan kaynaklanan ve tanıktan kaynaklanmayan sebeplere göre değişmektedir. Tanıklıktan kaynaklanan sebepler; yalan söyleme ihtiyacı, müşahede hatası, unutmaya veya yanıltıcı psikolojik sebepler olarak ifade edilebilir. Tanıktan kaynaklanmayan sebepler ise tanık üzerinde yaratılan tehdit, cebir veya baskıdır.⁶ Tanığın korunması, tanık üzerinde yaratılacak tehdit, cebir ve baskıyı engelleyerek maddi gerçeğin ortaya çıkmasını sağlayacak ve suçla, özellikle organize suçla mücadelede başarıyı artıracaktır. Bu bağlamda, tanığın korunmasında kamunun çıkarı mevcuttur.

Tanıktan kaynaklanan sebeplerden dolayı tanığın güvenilmezliğini azaltmaya yönelik tedbirler Ceza Muhakemesi Kanunu'nun çeşitli maddelerinde düzenlenmiştir. Tanıklıktan çekinme hakkı (m. 45), iştiğal ettiği mesleği ve sürekli uğraşı nedeniyle tanıklıktan çekinme

Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 1-2, s. 156); Faruk Erem, *Adalet Psikolojisi*, Ankara 1988, 8.Baskı, s. 351; Faruk Turhan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara 2006, s. 159.

³ Eğilmez, s. 398; Gözübüyük, s. 545.

⁴ Gözübüyük, s. 546, Namık Kemal Eğilmez, "Şahadet ve Şahidin Psikolojisi-II", *Ankara Barosu Dergisi*, 1955/6, s. 26; Cenevre Üniversitesi profesörlerinden Claparè yaptığı bir çalışmada, sınıfta bulunan 54 öğrenciden her gün geçtikleri koridordaki pencere sayılarını söylemelerini istemiş ve 54 öğrenciden ancak bir tanesi doğru olarak cevap vermiştir. Başka bir deneme Faruk Erem tarafından yapılmış ve Adli Psikoloji dersinde 85 öğrenciye her gün dolaştıkları koridordaki sütun adetleri sorulmuş ancak 19 kişi doğru olarak cevap vermiştir (Eğilmez, s. 26).

⁵ Cesare Beccaria, *Suçlar ve Cezalar Hakkında*, (Çev.: Sami Selçuk), Haziran 2004, s. 71; Beccaria, makul her insanın, yani kendi düşünceleri arasında gerçek bir bağ kuran ve başkalarının duyguları ile kendi duygularını örtüştürebilen her insanın tanık olabileceğini ifade etmiştir. Ancak Beccaria'ya göre bir suç sözcüklerle işlenmişse tanığın inanılabilirliği hemen hemen hiç yoktur.

⁶ Tanık beyanları ile ilgili yapılan psikolojik çalışmalarda tanık beyanlarındaki farklılıklar hata (error) ve hile (deception) başlıkları altında toplanmıştır. Bu konudaki ayrıntılı bir çalışma için bkz. Siegfried Ludwig Sporer, "Lessons from the Origins of Eyewitness Testimony Research in Europe", *Applied Cognitive Psychology* 22, 2008, s. 737 vd.

hakkı (m. 46) ve tanığa yemin verdirilmesi (m. 54) tanıktan kaynaklanan sebeplerin en aza indirilmesi suretiyle güvenilir bir delil kaynağı yaratmaya yönelik tedbirlerdir.

Tanıktan kaynaklanmayan sebeplere karşı tanığın korunması uygulamaları kapsamlı düzenlemeler, sağlam altyapılar ve mali kaynağa ihtiyaç göstermektedir. Bu koruma tedbirleri sadece korunan tanığın hayatında etki meydana getirmemekte, devlete de mali yük yüklemektedir.⁷ Bundan dolayı, gerek koruma tedbirleri uygulanacak kişi ve suç tipleri gerekse de koruma tedbirlerinin dikkatli seçilmesi ve uygun düzeyde tedbirlerin uygulanması önem kazanmaktadır.

Tanığın korunmasına ilişkin tedbirler, adil yargılanma hakkı⁸ (*right to fair trial*) ve bu kapsamda sanık hakları ile de bağlantılıdır.⁹ Tanığın korunmasına ilişkin tedbirler ile sanığın hakları arasında bir denge oluşturulması, ceza muhakemesinde tanığın korunmasına önem verilirken, hukuk devletinin insan hakları alanında önemli kazanımlarından olan sanık haklarının ihlal edilmemesi hususu mutlaka göz önüne alınması gereken hususlardandır.

Tanık koruma tedbirleri; ceza muhakemesine ilişkin tanık koruma tedbirleri ve kolluk tedbiri niteliğindeki tanık koruma tedbirleri olarak ikiye ayrılmaktadır.¹⁰ Çalışmamızda, böyle bir ayırıma gidilmeden, Tanık Koruma Kanunu'ndaki karma düzenleme esas alınarak tanık koruma tedbirleri irdelenmiştir. Bir suçun işlenmesinden itibaren başlayan süreç olan ceza muhakemesinde tanığın, kendisinden kaynaklanmayan ve güvenilirliğini azaltan hususlara dair korunması incelenmiştir. Ayrıca dolaylı yoldan tanığın korunmasını sağlayan duruşmanın kamuya kapalı yapılması (CMK m. 182 vd.), sanığın duruşma salonundan çıkarılması (CMK m. 200), duruşmada disiplini sağlamaya yönelik tedbirler (CMK m. 203 vd.) ve davanın veya duruşmanın nak-

⁷ Bruce, s. 23.

⁸ Feyzioğlu, adil yargılanma yerine dürüst muhakeme kavramını kullanmaktadır (Metin Feyzioğlu, "Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi", *AÜHFD*, 1999, C. 48, S. 1-4, s. 135 vd.). Yazarın bu konudaki gerekçelerine katılmaktayız ancak adil yargılanma kavramını yaygın kullanımından dolayı tercih etmekteyiz.

⁹ Othman, s. 496.

¹⁰ Faruk Turhan, *Ceza Muhakemesinde Tehlike İçindeki Tanıkların Korunması, Türk, Alman ve Avusturya Hukuklarında Karşılaştırmalı Olarak*, Ankara 2009, s. 24 vd (Turhan, Tanıkların Korunması olarak anılacaktır).

li tedbirlerine (CMK m. 19) değinilmemiştir. Çalışmamızın sınırlarını aşacağından dolayı; tanık koruma tedbirlerinin alınmasındaki usul, tanık koruma tedbirlerine karar verecek makamlar, tanık koruma tedbirlerini uygulayacak adli ve idari yapıların nitelikleri ve tanık koruma tedbirlerinin sona erdirilmesi gibi hususlara da çalışmamızda yer verilmeyecektir.

2. Tanık Kavramı

Tanık, beş duyu organı ile edindiği bilgiyi mahkemede anlatan kişidir.¹¹ Tanık ancak gerçek kişi olabilir, duyu organları ile algılama ve algıladıklarını ifade etme özelliği sadece insana mahsus bir özelliktir.¹² Tanık, hukuk ve özel olarak ceza davalarında önemli bir delil kaynağı

¹¹ Mesut Ertanhan, *Medeni Yargılama Hukukunda Tanık ve Tanıklık*, Ankara 2005, s. 48; Cüneyd Altıparmak, "Türk Hukukunda Tanık Koruma", *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl 66, S. 1, Kış 2008, s. 171; "Şahadet, bir kimsenin gördüğünü, işittiğini yetkili makamlar huzurunda söylemesidir" (Eğilmez, s. 397); "Şahit, nizalı vakıayı, bizzat kendi hisleriyle idrak eden ve bu bilgisini hukuk ve ceza davalarında yetkili mercilere beyana mecbur üçüncü şahıstır" (Teoman Ergül, "Şahit ve Şahitlik", *Adalet Dergisi*, 1964/9-12, s. 1021); "Tanıklık, taraflardan olmayan bir kimsenin beş duyusu vasıtasıyla edindiği bilgilerin hakim huzurunda sözle ifade etmesi demektir" (Baha Arıkan, "Tanık", *Ankara Barosu Dergisi*, 1962/2, s. 130); "Hukuki kavram olarak tanıklık, belli vakıalara ait olmak üzere bir kimsenin gördüğünü, işittiğini ve bildiğini yetkili makamlar önünde bildirmesidir" (Gözübüyük, s. 545); Özlem Özel, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanıkların Korunması", *Dokuz Eylül Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi* (Yayımlanmamıştır), İzmir, 2002, s. 4; Serdar Güngör, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanığın Korunması", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi* (Yayımlanmamıştır), İzmir 2007, s. 4; İsa Döner, "Yargıtay Kararları Işığında Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanıklık", *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi* (Yayımlanmamıştır), İstanbul 1996, s. 19; "Muhakeme konusu olay hakkında beş duyusu aracılığı ile öğrendiklerini hakime anlatan üçüncü kişilere tanık, bunların yaptığı açıklamalara da tanık beyanı denir" (Turhan, s. 158, 159); "Tanık; olaylarla ilgili bildiklerini anlatmak zorunda olan üçüncü kişidir" (Osman Yaşar, *Uygulama ve Yorumlu Ceza Muhakemesi Kanunu*, Ankara 2007); "Tanık, yargılamanın tarafı olmayan ve beş duyusu ile elde ettiği bilgileri hakim önünde anlatan kişidir" (Veli Özer Özbek/M. Nihat Kanbur/Pınar Bacaksız/Koray Doğan, *Ceza Muhakemesi Hukuku Bilgisi*, Ankara 2007); "Tanık, ceza ve hukuk yargılaması sırasında, olayla ilgili bilgileri olan ve bu bilgiler hakkında beyanda bulunan üçüncü kişilerdir" (Haluk Çolak/Mustafa Taşkın, *Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi*, Ankara 2007, s. 253); "Tanık, kendisine karşı yürütülmeyen bir ceza soruşturmasında, olay hakkında beş duyusuyla edindiği algılamaları, sözlü olarak açığa vuran kimsedir" (Nur Centel/Hamide Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku El Kitabı*, İstanbul 2006).

¹² Feyzioğlu, Tanıklık, s. 77; Ertanhan, s. 49; Ergül, s. 1021.

vazifesini üstlenmektedir. Vazifesinin öneminden dolayı, *Boriac* tanıklığı, tecrübe ve muhakemeden sonra insan bilgisinin kaynaklarından üçüncüsü olarak nitelemektedir.¹³ Ceza muhakemesinde, yaşanmış olan maddi olayın yeniden canlandırılması söz konusudur. Bu anlamda maddi gerçeğe ulaşmak için tanıktan daha uygun bir ispat vasıtası mevcut değildir. Bu noktada tanık, adaletin gözü ve kulağıdır.¹⁴

Tanığın hukuki niteliği konusunda bazı yazarlar tanığı delil olarak kabul etmemektedir.¹⁵ Bu yazarlara göre “*delil*” ile “*delil kaynağı*” farklı şeylerdir. Delilde, görevsel bir nitelik bulunmasına rağmen, “*delil kaynağı*”nda statik ve bünyevi bir nitelik vardır. Bu kapsamda, Ahmet ve Mehmet’in tanıklık etmesi durumunda delil, “*tanık beyanı*”dır. Ahmet ile Mehmet ise yani tanıklar, “*delil kaynakları*”dır.¹⁶ Tanık beyanı, “*tarafardan olmayan, fakat olayın tanığı olmuş bir kişinin o olay hakkında beş duyusu ile edindiği bilgileri sübut konusunda karar verecek olan mahkeme veya onun yerine duruşma yaparak tanık dinlemeğe yetkili kılınmış bir mahkeme veya hâkim huzurunda tanıklık ederken yaptığı sözlü beyan*” olarak tanımlanmıştır.¹⁷

Tanık, muhakemede üçüncü kişi durumunda bulunan kimsedir.¹⁸ Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK), sanığın tanık olmasını düzenlememiş ancak şeriklerin tanıklığına imkân sağlamıştır. Ancak şerikler, yeminsiz dinlenecektir (CMK m. 50). Buna karşılık, anglo-sakson hukukunda durum farklı şekilde düzenlenmiştir. Müsterek hukukta (*common law*), sanığın tanık olarak kabul edilmesi olanaklı değilken 1898 yılında Ceza Delilleri Kanunu (*Criminal Evidence Act*) ile sanığın tanıklığı kabul edilmiştir.¹⁹ Belirtmeliyiz ki, sanığın tanıklığı sadece sa-

¹³ Eğilmez, s. 397; Gözübüyük, s. 545.

¹⁴ Eğilmez, s. 399.

¹⁵ Nurullah Kunter/Feridun Yenisey/Ayşe Nuhoğlu, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, Onaltıncı Bası, s. 618; Metin Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanıklık*, Ankara 1996, s. 26; İlker Hasan Duman, “Tanıklık”, *Adalet Dergisi*, 1984/4, s. 978.

¹⁶ Kunter /Yenisey /Nuhoğlu, s. 618.

¹⁷ Kunter /Yenisey /Nuhoğlu, s. 661.

¹⁸ Bahri Öztürk/Ruhan Erdem, *Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, 11. Baskı, Ankara 2007, s. 398; Alp Tekin Taşçı/Gülşen Taşçı, *Türkiye’de ve Dünyada Ceza Muhakemesi Hukuku Açısından Karşılaştırmalı Tanıklık ve Tanıkların Korunmasıyla İlgili Düzenlemeler*, Ankara Barosu, Ağustos 2007, s. 11

¹⁹ Stewe Uglow, *Criminal Justice*, Second Edition, London 2002, s. 299; Mike McConville/Geoffrey Wilson, *The Handbook of the Criminal Justice Process*, Oxford Univer-

vunma açısından.

Ceza Muhakemesi Kanunu, tanığın dinlenmesinden bahsettiğinden dolayı tanık beyanı sözlü olmalıdır (m. 52). Tanık, yazdıklarını mahkemede okuyamaz. Ancak tanığın hatırlamasına yardımcı olacak şekilde notlarına bakması mümkündür.²⁰

Tanığın huzurunda beyanda bulunduğu makam, ispat konusunda karar vermeye yetkili olan mahkeme veya onun yerine geçmeye yetkili kılınan bir organ olmalıdır. Tanığın sözleri ancak tanıklık ederken “*tanık beyanı*” adını alır. Diğer hallerde “*ifade*”den söz edilir ve ifade de tutanağa geçirilince “*beyan*” delili değil, “*belge*” delili olur.²¹

Tanık, ceza muhakemesinde maddi olayın açığa çıkarılmasını sağlayan kişidir. Tanık, açıklamaları ile hâkime zihninde canlandırmaya çalıştığı, muhakeme konusu maddi olayın canlandırılmasında yardımcı olur. Adeta, hâkimin zihnindeki bomboş tuvale,²² fırça darbeleri ile geçmişte yaşanmış olayı resmetmeye çalışır. Beyanları, resmin bazen tamamını, bazense bir kısmını ortaya çıkarır. Hâkim, zihninde canlanan maddi olaya, bir şüpheye yer vermeyecek şekilde vicdani açıdan kanaat getirdiğinde hükmünü verecektir. Tanığın, bir delil kaynağı olma özelliği kaybolur veya kesintiye uğratılırsa, geçmişte yaşanan maddi olay muhakemede yeniden canlandırılmayacak ve bu durumda fail ve şerikler fayda sağlayacaktır.

Tanığın beyanlarının tesir altında kalmaması ceza muhakemesinin amacına ulaşması açısından gereklidir. Bunun için tanığın muhakeme içinde veya dışındaki süjelerin hukuka aykırı eylemlerinden korunması gereklidir. Nitekim yerinde olarak ifade edildiği gibi tehdit altında bulunan bir tanık için üç seçenek vardır; ya yalan tanıklık yapacaktır ya tanıklıktan kaçınacak ve hukuki sonuçlarına katlanacaktır ya da

sity Press, 2002, s. 199.

²⁰ Belirtelim ki bu kuralın istisnası dilsizler hakkındadır. Dilsiz tanık yazabiliyorsa yazarak ve imzalayarak, yazamıyorsa işaretlerinden anlayan biri aracılığıyla beyanda bulunur (Kunter/Yenisey/Nuhoğlu, s. 661); Feyzioğlu, “tanık beyanı mutlaka sözlü olmalıdır” yerine “tanıklık mutlaka beyan yolu ile yapılır” denmesini savunmaktadır (Feyzioğlu, Tanıklık, s. 79).

²¹ Kunter/Yenisey/Nuhoğlu, s. 662; Mahmut Koca, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Deliller”, *Ceza Hukuku Dergisi*, Aralık 2006, S. 2, s. 216.

²² Benzetme yerinde ise tuval bomboştur çünkü hâkim kişisel olarak edindiği bilgileri kanaatini oluştururken kullanamaz. “Hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir” (CMK.m.217)

tanıklık yapacak ve tehdidin gerçekleşmesine razı olacaktır.²³ Her üç durumda, birey özgürlüklerinin teminatı olan hukuk devleti açısından risk taşımaktadır. Bu açıdan tanığın, muhakeme içi veya dışı süjelerin hukuka aykırı eylemlerine karşı korunması önem taşımaktadır.

3. Karşılaştırmalı Hukukta Tanığın Korunması

a. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri'nde tanık koruma programı (*witness protection program*), 1970 tarihli Organize Suç Kontrol Kanunu'nun 5. başlığında yer almıştır.²⁴ Kanun koyucunun tanık koruma programını hukuk hayatına dâhil etmesinin sebebi organize suç örgütü üyeleri tarafından tanıkların cebir ve tehdide maruz bırakılmaları endişesidir.²⁵ Bu sayede, organize suç örgütü liderlerine karşı savcıların delil toplama imkânlarının genişletilmesi ve dolayısıyla organize suç ile mücadelenin etkin hale getirilmesi amaçlanmıştır.²⁶ Amerika Birleşik Devletleri'nde, tanıkların tanıklık yapmamaları konusunda ikna edilmeleri kabahat olarak düzenlenmekteydi ancak tanığa cebir ve tehdit uygulanması durumunda eylem cürüm oluşturmaktaydı. Bu dönemde yapılan tartışmalarda özellikle cebir ve tehdit uygulanmaksızın tanıkların tanıklığının engellenmesi faaliyetlerini cürüm olarak düzenleme,

²³ Haris, R.J., "Whither the Witness? The Federal Government's Special Duty of Protection in Criminal Proceedings after *Piechowicz v. United States*", *Cornell Law Review*, Vol.:76, 1991, s. 1315 (aktaran Risdon N. Slate, "The Federal Witness Protection Program: Its Evolution and Continuing Growing Pains", *Criminal Justice Ethics*, Vol.:16, No. 2, Summer 1997, s. 22).

²⁴ Slate, s. 22; Fyfe/McKay, s. 281; Douglas A. Kash, "Hiding in Plain Sight, A Peek into the Witness Security Program", *FBI Law Enforcement Bulletin*, May 2004, s. 26; Wilhelmina S. Koedam, "Participants in the Federal Witness Protection Program", *The American Journal of Family Therapy*, Vol.:21, No. 4, Winter 1993, s. 362; Belirtelim ki, 1970'den önce yasal mevzuat bulunmamasına rağmen tanık korumaya ilişkin uygulamalara Amerika Birleşik Devletleri'nde rastlanmaktadır. Joseph Valachi, İtalyan-Amerikan mafyasına aleyhine tanıklık etmesinin karşılığında 1963 yılında tanık koruma programına kabul edilen ilk kişidir (United Nations Office on Drugs and Crime, *Good Practices for the Protection of Witnesses in Criminal Proceedings Involving Organized Crime*, United Nations, New York 2008, s. 7)

²⁵ Tarik Abdel-Monem, "Foreign Nationals in the United States Witness Security Program: A Remedy for Every Wrong?", *The American Criminal Law Review*, Summer 2003, Vol. 40, No. 3, s. 1237.

²⁶ Abdel-Monem, s. 237.

mağdur tanıklar için özel hükümler sevk etme, tutuklu ve hükümlü bulunan tanıklar ve aile içi şiddet olaylarında şiddete uğrayan mağdur tanıklar gibi özel durumdaki tanıklar ile savunma makamına karşı yapılan gözdağı verme eylemleri üzerine yoğunlaşmıştır.²⁷

Tanık koruma programı, 1970 yılında başladığı zaman her yıl ortalama olarak 30-50 kişinin bu programdan yararlanacağı tahmin edilmiş ancak programa katılan kişi sayısı inanılmaz rakamlara ulaşmıştır. 1996 yılı itibarıyla 7.000 tanık ve 9.000 aile yakını olmak üzere toplam 16.000 kişinin tanık koruma programından yararlandığı ifade edilmiştir.²⁸ Bu miktara aile bireyleri dâhildir ve her tanık için ortalama 2,5 aile bireyi koruma altına alınmaktadır. Programın Amerikan bütçesine maliyeti 1997 yılı için 61,8 milyon dolardır ve bu rakamı 20,2 milyon doları programı yürütmekle görevli kişilerin ödemelerine ayrılmaktadır.²⁹

Amerikan hukukunda, tanığın tanık koruma programına dâhil edilmesi için tanık beyanının önemi, aynı beyanın başka bir kimseden alınıp alınamayacağı, yeniden yerleştirildiği yerdeki topluma getirdiği riskin belirlenmesi için tanığın psikolojik değerlendirmesinin yapılması ve yetkililerin tanık koruma programına kabul edilmesi için uygun olup olmadığına dair görüşlerinin alınması gereklidir.³⁰

1970 Organize Suç Kontrol Kanunu'nda yer alan tanık koruma hükümleri hem sadece organize suçlar hakkında uygulanmış hem de uygulamada eleştirilere neden olmuştur. Eleştiriler özellikle tanık koruma programından yararlanan kişilerin, bu programın arkasına sığınarak bazı suçları işledikleri, borç takiplerinden kaçtıkları yolunda idi. Örneğin 1978-1982 yılları arasında 200 koruma altındaki tanık yeni suçlardan dolayı tutuklanmışlar ve 1984 yılına kadar 10 kişi koruma altındaki tanıklar tarafından öldürülmüştür.³¹ Bu eleştirilerin sonunda Tanık

²⁷ *American Bar Association Journal*, "Hearings Probe Problems of Victim/Witness Intimidation", Vol. 67, July 1979, 1025 vd; Ağustos 2004'te hazırlanan bir raporda da tutuklu ve hükümlü bulunan tanıklara dikkat çekilmiş ve tutuklu ve hükümlülerin iletişimin kaydedilmesi, hücreler arasındaki geçişlere nezaret edilmesi, nakillerinde alınması gereken tedbirlere ilişkin bir dizi öneri sunulmuştur (Steve Cooley, *Jailhouse Witness Protection Task Force Final Report*, Ağustos 2004, s. 10 vd.).

²⁸ Slate, s. 20; Abdel-Monem, s. 239.

²⁹ Slate, s. 20.

³⁰ Slate, s. 21.

³¹ Slate, s. 22.

Koruma Kanunu (*The Witness Security Act*) 1984 yılında kabul edilmiştir. 1984 Kanunu, tanık korumayı organize suçların yanı sıra bazı ağır suçlara da genişletmiş ve orantılılık şartı getirmiştir. Buna göre, tanık koruma kararının kamuya getirdiği risk, ondan elde edilecek faydaya göre fazla ise tanık koruma tedbirlerine başvurulamayacaktır.³²

Amerikan hukukunda tanık koruma kapsamında tanıklara doğum kaydı, sosyal güvenlik numarası, ehliyet gibi yeni belgelerin verilmesi; yeniden yerleşime tabi tutulacak yerin belirlenmesi; tanığın yeniden yerleşime tabi tutulacak yere nakli ve orada geçimini sağlayacak bir miktar para yardımı hizmetleri verilmektedir.³³

Son olarak belirtelim ki, sadece ceza davaları değil hukuk davalarında da tanıkların ve özellikle büyük şirketlere yönelik davalarda gizli muhbirlerin korunmasına yönelik hükümler de Amerikan hukukunda bulunmaktadır.³⁴

b. Almanya

Almanya'da tanığın korunmasına ilişkin hükümler, işlenen suçtan bağımsız olarak, muhakemenin çeşitli aşamalarında, soruşturma organları ve mahkemeye tanığın korunmasına ilişkin yetkiler vermektedir.³⁵ Alınacak tedbir; tehdidin ağırlığı, tanığın maruz kaldığı tehlike ve özel yoğunlukta bir korumaya ihtiyaç olup olmadığına göre değişmektedir.³⁶

Almanya'da yargı uygulaması, tanığın korunması ile savunma hakkı arasındaki çatışan yararlarında dengelenmesi amacıyla "*üç basamak teorisi*" olarak adlandırılan bir sistem geliştirmiştir. Orantılılık ilkesi dikkate alınarak en alt basamaktaki sistemin yeterli olmaması halin-

³² Slate, s. 26.

³³ Abdel-Monem, s. 238.

³⁴ Bu konuyla ilgili detaylı bir çalışma için bkz. Ethan D. Wohl, "Confidential Informants in Private Litigation: Balancing Interests in Anonymity and Disclosure", *Fordham Journal of Corporate & Financial Law*, 2007, Vol. 12, No. 3, s. 551 vd; Boyd Mangrum, "Retaliatory Lawsuits and Texa's Judicial Proceedings Privilege", *The Review of Litigation*, Summer 2003, Vol. 22, No. 3, s. 541 vd.

³⁵ Alman hukukunda tanık koruma tedbirlerine ilişkin yasal mevzuatın gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Turhan, Tanıkların Korunması, s. 44.

³⁶ Johan Peter Wilhelm Hilger, "Organized Crime/Witness Protection in Germany", *UNAFEI Resource Material Series* No. 58, December 2001, Tokyo, s. 99.

de bir sonraki basamağa geçilmektedir. En alt basamakta tehlikedeki tanığın duruşmada sorgusu esnasında korunmasına gayret edilmektedir. Bu basamak, ikametın gizlenmesinden, kimliğin saptanmasından vazgeçilmesine kadar geniş bir yelpaze sunmaktadır (StPO 68). İkinci gizlilik basamağı tanığın korunmasını güçlendirmekte, tanık naip ya da istinabe olunan hâkim tarafından sorgulanmaktadır. Üçüncü basamak ise bilgi veren kimsenin kimliğinin mahkeme ve muhakemeye iştirak edenler için tamamen gizli tutulmasını amaçlamaktadır.³⁷

Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (StPO) 68. maddesine göre, resmi sıfatı bulunan tanıklar (görevdeki polis memuru gibi), ikametgâhı yerine iş adreslerini vermeye yetkilidirler. Bu düzenleme bir mecburiyet değil, tanığa sağlanan bir haktır. Ancak resmi sıfatı bulunmayan tanıklar için, sorgulamayı yapan mahkeme tarafından, tanığın ikametgâhı yerine iş adresini vermesine yetki verilebilir. Böyle bir yetkilendirme için tanığa yönelik bir tehdit olmalıdır (StPO 68/2). İfşası, tanığın veya başka bir kimsenin hayatını, vücut bütünlüğünü veya özgürlüğünü tehlikeye atması halinde, tanığın kimliği gizli tutulabilmektedir. Bu durumda, tanığın kimliği ile ilgili belgeler, savcılıkta tutulmakta, mahkemeye sunulmamaktadır (StPO 68/3). Belirtelim ki, kimliğin açıklanmasına yönelik istisna, duruşma esnasında, beyana esas olan bilgilerin nasıl öğrenildiğine ilişkin sorular karşısında uygulanma kabiliyeti yoktur. Bu durum özellikle, gizli soruşturmacıları hedeflemektedir.³⁸

Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 68b maddesi, tanığın sorgu esnasında haklarını şahsen kullanamayacak durumda olması halinde, mahkeme tarafından kendisine hukuki danışman atanabileceğini belirtmektedir. Hukuki danışman atanması, bazı ağır cürümlerde, ticari veya örgüt suçlarında mecburidir.³⁹

Tanığın duruşmaya katılmasının önünde uzun süreli veya devamlı bir engelin olması halinde, mahkeme, naip hâkim ile tanığı sorgulayabilecektir. Bu sorgu esnasında, sanık ve müdafî de hazır bulunabilir.

³⁷ Joachim Renzikowski, "Adil Yargılanma ve Anonim Tanık, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadı Işığında Tanığının Korunmasında Üç Basamak Teorisi", (Çev.: Ali Kemal Yıldız), İn: *Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku*, Ankara 2004, s. 266 vd.; Şahin, s. 159.

³⁸ Hilger, s. 100.

³⁹ Hilger, s. 100.

Alman CMK'nın 247. maddesinde yer alan şartların oluşması durumunda, sanık geçici olarak sorgudan çıkarılabilecektir. Ancak, tanığın hayatı için tehlike olması hali hariç, müdafî hiçbir surette sorgudan çıkarılamayacaktır. Naip hâkim tarafından yapılan sorgu esnasında video kaydı yapılabilecek ve bu kayıtlar duruşmada kullanılabilecektir (StPO 223).⁴⁰

Hazır bulunması halinde tanığın veya şeriklerden birisinin doğruyu söylememesi ihtimali bulunması halinde, mahkeme sanığın mahkeme salonundan çıkarılmasına karar verebilir. Ancak bu durumda, mahkeme başkanı, tanığın beyanı hakkında sanığı bilgilendirmelidir. Tanığın güvenliğinin sağlanması mahkemenin görevidir. Tanık, ceza muhakemesine katılmaktan dolayı hayatına veya vücut bütünlüğüne yönelik tüm tehditlere karşı korunmalıdır (StPO 247).⁴¹

Tanık koruma ile ilgili başka bir hüküm, devlet sırlarının korunması konusu ile ilgili düzenlenmiştir. Buna göre, açıklandığı takdirde devlete zarar verecek bilgileri haiz tanıkların adreslerinin veya isimlerinin mahkemeye bildirilmesi yetkili makam tarafından reddedilebilecektir. StPO 96 gereğince, polis veya savcılık tarafından, aksi takdirde korunamayacak bir tanık, duruşmadan yasaklanabilecektir. Tanığın kimliği ve adresi savcılık tarafından gizli tutulacaktır ve bu tanığın yerine tanığın soruşturma esnasında ifadesini almış olan polis, savcı veya hâkim sorgulanacaktır.⁴²

Alman Tanık Koruma Kanunu'nda da (Zeugenschutzgesetz) tanık koruma ile ilgili hükümler bulunmaktadır. Bunları kısaca şu şekilde özetleyebiliriz. Tanığın ifadesi alınırken, muhakemenin herhangi bir aşamasında kayda alınabilir. Bu kayıt özellikle, duruşma esnasında tanığın ifadesinin alınamaması ihtimalinin mevcut olması veya maddi gerçeğin ortaya çıkarılması için gerekli olması durumunda zorunludur (StPO 58a). Tanığın korunmasına ilişkin diğer bir düzenleme, hâkimin, tanık için ciddi bir tehlike bulunduğu ve başka türlü önlenme imkânı olmadığı hallerde, tanığın muhakemeye katılan diğer kişilerden ayrı olarak ifadesini alabileceğidir. Bu durumda, tanığın ses ve görüntüleri, eşzamanlı olarak duruşma salonuna transfer edilmekte, hâkim ve

⁴⁰ Hilger, s. 100.

⁴¹ Hilger, s. 100, 101.

⁴² Hilger, s. 101.

ifadesi alınan sanık ile diğer kişiler arasında telefon veya telsiz iletişimi sağlanmakta ve savunma avukatına, herhangi bir zamanda soru sorma hakkı tanınmaktadır (StPO 168e). Aynı şartlar altında, başka bir yerde bulunan tanığın video-konferans yoluyla ifadesinin alınmasına da imkân tanınmıştır. İfadesi alınan tanık, duruşma salonunun yanında ayrı bir odada bulunabileceği gibi yurtiçinde veya dışında güvenli bir yerde de bulunabilmektedir (StPO 168e).⁴³ StPO 168e, soruşturma aşamasında video teknolojisi kullanılarak sanığın sorgusunu düzenlemektedir. StPO 247a ise duruşma aşamasında tanığın video teknolojisi ile dinlenmesini düzenlemektedir ve tanık, mahkeme heyeti ile duruşmada hazır bulunma hakkına sahip olan diğer kişilerden ayrı bulunmakta ve mahkeme başkanı duruşma salonunda tanığın bulunduğu yere canlı yayın yolu ile bağlanarak ifadesini almaktadır.⁴⁴

Yukarıda belirtilen koruma tedbirleri ceza muhakemesi esnasında uygulanacak tedbirlerdir. Bununla birlikte, tanığa yönelen tehlike, muhakeme bittikten sonra da devam etmekte bazen artmaktadır. Buna yönelik olarak Alman Hukukunda, Polis Kanunu'nda tanık korumaya ilişkin hükümler bulunmaktadır.⁴⁵ Bunlar; tanığın fiziksel korunması, açık ve gizli olarak çalışan polis görevlileri tarafından izlenmesi veya eşlik edilmesi (escortlanması), yurtiçinde veya yurtdışında yeni bir kimlik verilmesi, geçici bir süre için kendisine yeni bir hayat kurabilmesi amacıyla yardım ve para verilmesidir.⁴⁶

c. Bosna-Hersek

Bosna-Hersek'te tanık koruma ile ilgili hükümler Ceza Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu ile tanık koruma ile ilgili iki özel kanun-

⁴³ Hilger, s. 102.

⁴⁴ Turhan, Tanıkların Korunması, s. 47.

⁴⁵ Almanya'da, 1998 Tanık Koruma Kanunu ile beraber Alman adli polisi (Criminal Police Task Force), tanık korumada uygulanacak taslak bir çerçeveye geliştirdi. Bu durum, federal ve eyalet düzeyinde İçişleri Ve Adalet Bakanlıkları tarafından risk altındaki tanıkların korunması ile ilgili yönergelerin yayınlanmasına yol açtı. 2001 yılında kabul edilen Risk Altındaki Tanıkların Korunmasının Uyumlaştırılması (Yeknesaklaştırılması) Kanununa (Act to Harmonize the Protection of Witnesses at Risk) kadar söz konusu yönergeler tanık koruma programları için ana kaynak olarak kullanıldı. Mayıs 2003'de, 2001 tarihli Kanun hükümleri yönergeye dâhil edilerek uygulanmaya başlandı (United Nations Office on Drugs and Crime, s. 12).

⁴⁶ Hilger, s. 103, 104.

da düzenlenmiştir. Ceza Kanunu'nun 240. maddesinde, yetkili kişi tarafından veya mahkeme kararı ile gizli bilgi olarak belirlenmiş veya kanuna göre açıklanmaması gereken bilgilerin veya beyanda bulunan veya bulunmak üzere olan kişilerin kimliklerinin tespitini gerektirecek herhangi bir eylemde bulunan veya söz konusu kişilerin kimliklerini ifşa eden veya dağıtan kişinin cezalandırılması öngörülmüştür.⁴⁷

Tanıkların korunmasına ilişkin 2003 yılında kabul edilen Tehdit Altında ve Hassas Durumdaki Tanıkların Korunması Hakkındaki Kanun (*The Law on Protection of Witnesses Under Threat and Vulnerable Witnesses*) iki grup tanığın koruma altına alınmasını düzenlemektedir. Bunlar tehdit altındaki tanıklar ve hassas durumdaki tanıklardır. Tehdit altındaki tanıklar, ceza muhakemesine iştirak ettiğinden dolayı tehdit, gözdağı veya tanık beyanı ile ilgili benzer eylemler sonucu kişisel güvenliği veya ailesinin güvenliği tehlike altında olan kişilerdir. Hassas durumdaki tanıklar ise suçun konusu oluşturan eylemler yüzünden fiziksel veya zihinsel olarak sarsıntıya uğrayan kişiler ile çocuklar ve gençlerdir.⁴⁸

2003 tarihli Kanun'da ceza muhakemesi ile ilgili koruyucu tedbirler ve ek koruyucu tedbirler olmak üzere iki tür tedbir düzenlenmiştir. Ceza muhakemesi ile ilgili tedbirler; Ceza Muhakemesi Kanunu'nun öngördüğünden farklı bir şekilde tanığı dinleme, mahkemenin tanığın sorgusu esnasında kontrolü sürekli elde tutması, tarafların rızası ile taraflar adına tanığa soru sorma yetkisinin mahkeme tarafından kullanılması, tarafların soru sorma hakları ihlal edilmeksizin teknik araçlarla tanığın sesinin veya görüntüsünün nakledilmesi, tanık beyanı alınırken sanığın dışarı çıkarılması (bu durumda tanık beyanın alınma aşaması teknik araçlarla kaydedilmeli ve sanığa sunulmalıdır), soruşturma aşamasında alınan ifadelerin okunması, sanığın veya müdafinin dosyayı inceleme yetkisinin sınırlandırılmasıdır. Ek koruyucu tedbirler ise; tanığın veya ailesinin güvenliğinin tehlikeye düşmesi ihtimalini haklı çıkaracak nedenlerin bulunması halinde tanığın kişisel bilgilerinin korunması, bir paravanın arkasında tanık beyanının alınması, bir

⁴⁷ Marinc Jurcevic, "Witness Protection in Criminal Proceedings, Past Experience and Identified Problems", Presentation from Regional Conference, 3-7.2.2008, Atina, www.tuzilastvobih.gov.ba/files/docs/presentation_of_Mr._Jurcevic_prosecutor_of_BiH.PDF, s. 1 (Erişim : 01 Mart 2009).

⁴⁸ Jurcevic, s. 2.

paravan arkasında bulunan tanığın teknik araçlarla alınan sesinin veya görüntüsünün değiştirilerek nakledilmesidir.⁴⁹

2004 yılında kabul edilen diğer bir kanun ise Bosna-Hersek'te Tanık Koruma Programı Üzerine Kanun'dur (*Law on the Witness Protection Program in BiH*). Bu kapsamda oluşturulan Tanık Koruma Birimi, tanık beyanında bulunan kişilerin yanı sıra ailelerinin de korunması görevini yürütmektedir. Kanun kapsamında tanıklara koruma ve destek tedbirleri uygulanmaktadır. Koruma tedbirleri olarak; fiziksel veya teknik koruma önlemleri, güvenlik kolaylıkları, Bosna-Hersek'te yeni bir yerleşimin sağlanması, geçici kimlik değişikliği, başka bir ülkede yerleşimin sağlanması ve kişilere koruma ve destek sağlanması bulunmaktadır. Destek tedbirleri olarak ise hukuki ve mali yardım, sosyal ve psikolojik destek ve diğer profesyonel yardım hizmetleri bulunmaktadır.⁵⁰

Bosna-Hersek'te 2005 yılında 22, 2006 yılında 82 ve 2007 yılında 155 olmak üzere 2005-2007 yılları arasında toplam 259 tanık için hizmet verilmiştir. Bunlardan 2/3'ünü kadın, 1/3'ünü ise erkek tanıklar oluşturmaktadır.⁵¹

d. İsviçre

İsviçre, tanık koruma ile ilgili mevzuatını geçirmiş olduğu yargısal deneyimler sonucu oluşturmuş ve incelenmesi gereken ülkelerden biridir. Tanık koruma ile ilgili hükümler İsviçre'de ilk kez Askeri Ceza Muhakemesi Kanunu'na 2003 yılında yapılan değişiklikle eklenmiştir.⁵²

1990'ların sonunda İsviçre Askeri Mahkemeleri Ruanda'da yaşanan uluslararası suçların yargılamalarını yapmıştır.⁵³ Bu yargılamalar esnasında tanıkların korunmasına ilişkin bir dizi işlemler gerçekleştirilmiştir. İsviçre Askeri Mahkemesi, tanıkların Ruanda'dan İsviçre'ye getirilmesinden, muhakeme esnasında dinlenmelerine, duruşma dı-

⁴⁹ Jurcevic, s. 3, 4.

⁵⁰ Jurcevic, s. 5, 6.

⁵¹ Jurcevic, s. 7.

⁵² Arnold, s. 483.

⁵³ Ruanda'da işlenen uluslararası suçlarla ilgili olarak G ve Niyonteze davaları.

şında korunmalarına kadar birçok tanık koruma önlemini, mevzuatında yer almamasına rağmen başarıyla uygulamıştır. Bu uygulamaların sonucu olarak tanık koruma hükümleri üç sütun üzerine inşa edilmiştir; öncelikle tanıkların yaşamlarını ve vücut bütünlüklerini korumak, ikinci olarak hukuki danışmanlık ve bilgi hizmeti temin etme ve son olarak bakım ve destek tedbirleri sağlamaktır.⁵⁴

İsviçre Askeri Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (İACMK) 98a maddesine göre yetkili askeri mahkeme başkanı, tanıkların korunması ile ilgili olarak koruyucu tedbirler alabilir. Bu koruyucu tedbirler genel olarak düzenlenmiştir ve mahkemeye geniş bir takdir hakkı verilmiştir. İACMK'nun 98b-98d maddelerinde ise tanık koruma ile ilgili özel tedbirler düzenlenmiştir. 98b'de düzenlenen tedbirler olay esaslı ele alınır ve kamu yararı, orantılılık ve savunmanın hakları da göz önünde tutulur. 98b'de düzenlenen en önemli koruyucu tedbir tanığın kimliğinin gizlenmesidir. Tanığın kimliğinin gizlenmesi için tanıklık edeceği suçun beş yıldan fazla cezayı gerektiren bir suç olması gereklidir (98b/a). Çoğunlukla bu suçlar Askeri Ceza Kanunu'nun 109. maddesinde düzenlenen ve uluslararası hukukun ağır ihlallerini oluşturan suçlardır. Tanığın kimliğinin gizli tutulmasına karar verme yetkisi sulh hâkimine veya yargılamayı yapan askeri mahkemenin başkanına aittir (98c). Tanığın kimliğinin gizli tutulmasına dair karar ancak Askeri Temyiz Mahkemesi'nin başkanının onayından sonra bağlayıcılık kazanmaktadır. Dolayısıyla, bir tanığın dinlenmesinden önce mahkeme, ifadeyi alan sulh hâkimi veya başkanın, Askeri Temyiz Mahkemesi'nden 30 gün içinde onay isteyen kararını beklemek zorundadır. Bu karar kesindir ve geri alınamaz. Kararın verilmesi ile beraber, dava ile ilgili tüm makamları bağlayıcı etki göstermektedir.⁵⁵ Tanığın kimliğinin gizlenmesi ile ilgili karar hukuka aykırı alınırsa, tanığın kimliği gizli kalmaya devam eder ancak tanık ifadeleri muhakemede kullanılamaz. Ancak tanık, kimliğinin gizli tutulması hakkından feragat ederse, gizlilik kararı bulunmayan bir tanık gibi ifade verebilir.

İACMK'nın 98d maddesinde ise tanığın kimliğinin gizliliğini sağlamaya yönelik diğer tedbirler düzenlenmiştir. Buna göre;

- Sorgulamayı yapan sulh hakimi veya mahkeme başkanı, tanı-

⁵⁴ Arnold, s. 484 vd.

⁵⁵ Arnold, s. 492, 493.

ğı tarafların yokluğunda dinleyebilir. Eğer müdafinin tanıkla ilgili önemli hususları sanığa bildirme tehlikesi mevcutsa müdafinin de bulunmamasına karar verebilir (98d/a),

- Tanığın kimliğinin doğrulanması işlemi tarafların yokluğunda yapılabilir ve daha sonra tanığın dinlenmesine geçilebilir (98d/b),

- Tanığın kimliği açıklanmaksızın dinlenmesini sağlamak için tanık için takma bir ad kullanılmasına karar verebilir (98d/c),

- Teknik araçlar, makyaj, peruk kullanımı veya sesin değiştirilmesi gibi tedbirler ile tanık için görsel veya işitsel kalkanlar oluşturabilir (98d/d),

- İfade alan sulh hâkiminin önünde verilen yeminli tanık beyanının kullanılmasına karar verebilir (98d/e),

- Savunma avukatlarının, belgelere ulaşma hakkına kısıtlamalar getirilebilir (98d/f).⁵⁶

İsviçre’de halen hazırlanmakta olan ve 2011 yılında yürürlüğe girmesi beklenen Federal Ceza Muhakemesi Kanunu, hali hazırda 26 kantonda mevcut olan ceza muhakemesi kanunlarını yürürlükten kaldıracaktır. Söz konusu taslak kanunda, İACMK’nın 98a-d maddelerinde düzenlenen tedbirlere benzer tedbirler yer almaktadır. Taslak kanuna göre tanık koruma kapsamında alınan tedbirler şunlardır;

- İfade vermeme hakkı,
- Tanığın kimliğinin kısmen veya tamamen gizli tutulması,
- Tanık beyanının kapalı duruşmada alınması,
- Tanık beyanının savunma veya iddia makamının olmadığı oturumda alınması,
- Tanığın görsel veya işitsel olarak duruşma ortamından izole edilmesi,
- Tanık beyanının görsel veya işitsel iletişim araçları ile duruşma salonuna nakli,
- Muhakeme esnasında yazılı ifadenin okunması.⁵⁷

⁵⁶ Arnold, s. 494.

⁵⁷ Arnold, s. 494.

4. Tanık Korumaya İlişkin Uluslararası Düzenlemeler

Tanık korumaya ilişkin düzenlemelerin ulusal hukuk sistemlerine dâhil edilmesine yönelik birçok uluslararası sözleşme bulunmaktadır. Bunlardan özellikle Birleşmiş Milletler düzeyinden yapılan sözleşmeler önem kazanmaktadır.

a. Birleşmiş Milletler Düzeyindeki Uluslararası Düzenlemeler

Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 24. maddesinde tanıkların korunmasına yer verilmiştir. Ülkemizin de 30 Ocak 2003 tarih ve 4800 sayılı Kanun'la⁵⁸ onayladığı Sözleşme'ye göre taraf devletler, Sözleşme'de belirtilen suçlara ilişkin ifade veren tanıklara ve yakınlarına karşı etkin koruma sağlamak yükümlülüğü altındadır. Bu tedbirler; fiziksel koruma, yeniden yerleştirme, kimliklerinin ve bulundukları yerlerin açıklanmaması veya açıklanmasına sınırlar getirilmesinin yanı sıra tanık beyanlarının iletişim teknolojilerinden yararlanılarak alınmasına ilişkin tedbirleri içermektedir. Ayrıca bu maddede yer alan tedbirler, tanıklık yapmaları halinde mağdurlara da uygulanacaktır.

Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol'ün⁵⁹ 6 ve 7. maddesinde insan ticareti suçunun⁶⁰ mağdurlarının korunmasına ilişkin hükümlere yer verilmiştir. İnsan ticareti mağdurlarının aynı zamanda insan ticareti suçunun tanıkları olduğu dikkate alınırsa, söz konusu hükümlerin dolaylı olarak tanığın korunmasını da kapsadığını görebiliriz. Protokol; mağdurların özel hayatları ve kimliklerinin korunması, uygun barınma olanağının sağlanması, yasal haklara ilişkin danışmanlık hizmeti, tıbbi, psikolojik ve maddi yardım ile çalışma, öğ-

⁵⁸ 4 Şubat 2003 tarih ve 25014 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanmıştır.

⁵⁹ Protokol 30 Ocak 2003 tarih ve 4804 sayılı Kanun ile onaylanmıştır. Kanun, 4 Şubat 2003 tarih ve 25015 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanmıştır.

⁶⁰ İnsan ticareti suçu hakkında geniş bilgi için bkz. Ahmet Caner Yenidünya, *İnsan Ticareti Suçu* (TCK m. 80), Ankara 2007; Olgun Değirmenci, "Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda İnsan Ticareti Suçu", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 67, Kasım-Aralık 2006, s. 57 vd.; *Türk Hukukunda İnsan Ticareti Suçu El Kitabı*, Türkiye'nin İnsan Ticareti ile Mücadele Çabalarının ve Tüm İnsan Ticareti Mağdurlarının Adalet Erişimlerinin Desteklenmesi AB Hibe Projesi, Şubat 2009, Ankara.

renim ve eğitim olanaklarını düzenlemiştir.

Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol'ün⁶¹ 5 ve 16. maddelerinde de mağdurların ve dolayısıyla tanıkların korunmasına ilişkin hükümlere yer verilmiştir.

Birleşmiş Milletler bünyesinde Uluslararası Uyuşturucu Madde Kontrol Programı (UNDCP), 2000 yılında Tanık Koruma Model Kanunu hazırlamıştır.⁶² Söz konusu Model Kanun, tanık koruma ile ilgili ulusal düzenleme yapmak isteyen ülkeler için rehber olması için hazırlanmıştır. Söz konusu Model Kanun'un 3. maddesinde tanık koruma tedbirlerine yer verilmiştir. Bu tedbirler; tanık için yeni bir kimliğin verilmesi, yeniden yerleşime tabi tutulması, tanığın uyum sağlamasına yönelik tedbirlerin alınması, tanığın malvarlığının naklinin sağlanması, makul düzeyde mali yardımın yapılması, tanığın güvenliğinin sağlanmasına yönelik diğer tedbirlerdir. Model Kanun, kendi ulusal mevzuatlarını hazırlayan ülkelere rehberlik etmiştir. İnceleyebildiğimiz kanunlardan Malezya 2008 tarihli Tanık Koruma Kanunu'nu⁶³ hazırlanırken Model Kanundan geniş ölçüde yararlanılmıştır.

Tanıkların korunmasına ilişkin düzenlemeleri içeren diğer bir sözleşme 2003 tarihli Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi'dir. Ülkemiz tarafından da 18 Mayıs 2006 tarihinde 5506 sayılı Kanun⁶⁴ ile onaylanan Sözleşme'nin "*Tanıkların, Bilirkişilerin ve Mağdurların Korunması*" başlıklı 32. maddesinde, Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 24. maddesinde yer alan tedbirlere yer verilmiştir.⁶⁵

b. Avrupa Konseyi Düzeyindeki Uluslararası Düzenlemeler

Avrupa Konseyi bünyesinde 10 Eylül 1997 tarihinde Savunma

⁶¹ Protokol 30 Ocak 2003 tarih ve 4803 sayılı Kanun ile onaylanmıştır. Kanun, 4 Şubat 2003 tarih ve 25014 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanmıştır.

⁶² Model Kanun için bkz. www.unodc.org/pdf/lap_witness_protection_2000.pdf, (Erişim : 1 Nisan 2009).

⁶³ Kanun metni için bkz. www.parlimen.gov.my/billindexbi/pdf/DR312008E.pdf, (Erişim: 10 Nisan 2009).

⁶⁴ 24 Mayıs 2006 tarih ve 26177 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanmıştır.

⁶⁵ Ayrıca bkz. Turhan, Tanıkların Korunması, s. 40.

Hakkı ve Tanıkların Korkutulması Hakkında Üye Devletlere R (97) 13 sayılı Tavsiye Kararı hazırlanmıştır. Söz konusu Tavsiye Kararı; tanımlar, genel ilkeler, organize suçla ilgili alınması gereken tedbirler, özellikle aile içindeki suçlar olmak üzere hassas durumda bulunan tanıklarla ilgili alınması gereken tedbirler ve uluslar arası yardımlaşma olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır.⁶⁶

c. Avrupa Toplulukları Düzeyindeki Uluslararası Düzenlemeler

Avrupa Toplulukları bünyesinde yapılan düzenlemelerde tanık koruma tedbirleri organize suç ile mücadele kapsamında ele alınmıştır. Bu kapsamda 25 Kasım 1995 tarihli Uluslararası Organize Suç ile Mücadele Çerçevesinde Tanıkların Korunmasına Dair Konsey Kararı'nda organize suç ile mücadelede tanıkların korunmasının önemi vurgulanmış ve tanık *"hukuki konumu ne olursa olsun, bir ceza davasında yetkili makam tarafından önemli görülen kişiyi, ifşası halinde tehlike altına sokabilecek bilgi veya haberlere sahip olan kişi"* olarak tanımlanmıştır. Kararda, tanıkların ceza muhakemesinde ve sonrasında her türlü tehdit, baskı veya yıldırma biçimine karşı etkin şekilde korunması, bu korumanın tanığın yakınlarına da genişletilmesi, kimlik ve adres bilgilerinin gizlenmesi, kimliğinin tamamen değiştirilmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'nin bu konudaki içtihatları ile uyumlu olacak şekilde tanığın, sanık veya şüphelinin bulunmadığı bir yerde ifadesinin alınması veya ifade veya sorgusunun görsel veya işitsel araçlarla nakledilmesi önlemleri yer almaktadır.⁶⁷

Tanıkların korunması ile ilgili diğer bir Konsey Kararı ise 20 Aralık 1996 tarihli Uluslararası Organize Suç ile Mücadelede Yargısal Süreçle İşbirliği Yapan Bireyler Hakkındaki Karar'dır (*Council Resolution of 20 December 1996 on Individuals who Cooperate with the Judicial Process in the Fight Against International Organized Crime*).⁶⁸ Söz konusu Kararda, organize suç örgütleri ile diğer suç örgütlerinin içinde yer alan veya

⁶⁶ Geniş bilgi için bkz. J. F. Nijboer, "Children and Young Persons in the Criminal Justice System: The Council of Europe Recommendation on Witness Protection and Rights of Defence", *Criminal Law Forum*, Vol. 10, No. 4, 1999, s. 443 vd.

⁶⁷ Ümit Kocasakal, *Avrupa Birliği Ceza Hukukunun Esasları*, İstanbul 2004, s. 213, 214; Ayrıca bkz. Turhan, Tanıkların Korunması, s. 35.

⁶⁸ *Official Journal* C 010, 11/01/1997 P. 0001 - 0002

almış olan bireylerin, yetkili makamlara, örgüt ile ilgili kullanılabilir bilgi vermesi durumunda, kendileri hakkında koruma için uygun tedbirler alması üye devletlere tavsiye edilmiştir.

İspanya’da yaşanan bombalama eylemlerinden sonra 25 Mart 2009 tarihinde yayımlanan deklarasyonda⁶⁹ Konsey, terör olaylarında tanıkların korunması için bir Avrupa Programı oluşturmaya davet edilmiştir.

5. Türk Hukukunda Tanığın Korunması

a. Genel Olarak

Tanık koruma tedbirleri, ceza muhakemesinde soruşturma aşamasından kovuşturmayı sona erdiren hükme kadar her aşamada maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına katkıda bulunan ve maddi olaya beş duyusu aracılığı ile temas etmiş kişileri, maddi olayı ortaya çıkarmadaki katkılarından dolayı uğrayacakları zarardan korumayı amaçlamaktadır. Tanık koruma tedbirleri her tanığın özel durumu dikkate alınarak belirlenmelidir.⁷⁰ Burada, tanığın beyanıyla aydınlatılacak suçun ağırlığı, tanık beyanının tek delil olup olmadığı, aydınlatılacak suçun faillerinin bireysel failer mi yoksa suç örgütü üyesi mi oldukları hususu önem kazanmaktadır.

Türk Hukukunda, tanık koruma tedbirlerini açıkça tek elden düzenleyen Tanık Koruma Kanununun kabulüne kadar çeşitli mevzuatlarda dağınık olsa da tanıkların korunmasına yönelik tedbirler bulunmaktaydı. Mülga 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu’nda tanığın korunması ile ilgili özel düzenleme bulunmamasına karşın, Türk hukukunda tanık koruma konusundaki ilk düzenlemeye 3419 sayılı Bazı Suç Failleri Hakkında Uygulanacak Hükümlere Dair Kanun’da⁷¹ rastlanmaktadır.⁷² Söz konusu Kanun, itirafçılara ilişkin özel düzenlemelere yer vermektedir.

⁶⁹ Declaration on Combating Terrorism, <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/DECL-25.3.pdf>, (Erişim Tarihi: 10 Şubat 2009)

⁷⁰ Fyfe/McKay, s. 281.

⁷¹ 30 Mart 1988 tarih ve 19770 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

⁷² *Türk Hukukunda İnsan Ticareti Suçu El Kitabı*, Türkiye’nin İnsan Ticareti İle Mücadele Çabalarının ve Tüm İnsan Ticareti Mağdurlarının Adalet Erişimlerinin Desteklenmesi AB Hibe Projesi, Şubat 2009, Ankara, s. 178, 179; Çolak – Taşkın, s. 255.

2002 CMUK Tasarısı'nın 60. maddesinde tanık koruma ile ilgili düzenlemeler yer almaktadır. Buna göre, kimlik veya adres açıklanması halinde tanığın kendisinin veya başkasının tehlikeye düşeceği endişesinin bulunması halinde, tanığın kimliğinin açıklanmamasına veya kendisine ulaşılabilecek başka bir adres verilmesi imkânı sağlanmaktadır. Ancak düzenlemeye göre tanık, tanıklık ettiği olayları hangi neden ve vesile ile öğrenmiş olduğunu açıklamak zorundadır. Tanığın dinlenmesi suretiyle kimliğinin açıklanması halinde 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 20. maddesindeki tedbirlerin uygulanmasına karar verilebileceği Tasarıda yer almaktadır.⁷³

Mülga 4422 sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanunu'nun 7. maddesinde⁷⁴, "*Tanığın ve Görevlilerin Korunması*" başlıklı özel bir düzenleme yer almaktadır.⁷⁵ Düzenlemeye göre tanığın, muhbirin veya diğer görevlilerinin kimliklerinin gizliliği esas tedbirdir. Ancak kimliğin açıklanması halinde söz konusu kişiler için 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 20. maddesinde yer alan tedbirler uygulanacaktır.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 58. maddesi ve Tanık Koruma Kanunu'nda yer alan düzenlemeler de, Türk hukukunda tanıkların korunması ile ilgili asli düzenlemelerdir. Tanık Koruma Kanunu'nun yasalaşması sürecinde, hükümetin teklif ettiği metin ile Adalet

⁷³ Şahin, s. 169, 170.

⁷⁴ Tanığın ve görevlilerin korunması
MADDE 7.- Tanığın kimliğinin veya meskeninin veya ikametgâhının veya işyerinin bilinmesi, kendisi veya başkaları için ciddi bir tehlike ihtimalini ortaya çıkarırsa;

a) Tanık için her türlü tebligatın yapılacağı ayrı bir adres tespit edilebilir ve tanığın kimliği soruşturmanın her aşamasında gizli tutulabilir.

b) Tanığın verdiği bilgilerden hareketle diğer delillerin tespitinin mümkün olması halinde, kimliği soruşturmanın hiç bir aşamasında açıklanmaz.

Tanığın dinlenmek suretiyle kimliğinin açıklanması gerektiğinde, tanık hakkında 12.4.1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 20. maddesindeki hükümlerin uygulanmasına karar verilebilir.

Yukarıdaki fıkralarda yer alan hükümler, muhbirler ve bu Kanunun kapsamına giren suçlara ait istihbaratta veya soruşturulmasında görev alan kolluk amir ve memurları hakkında da uygulanır, kimlik bilgileri ile görevine ve özel hayatına ilişkin bilgiler hiçbir şekilde açıklanamaz.

Kimlik, görev ve özel hayata ilişkin bilgileri açıklayanlara veya açıklanmasına yardımcı olanlara bir yıldan iki yıla kadar hapis cezası verilir.

⁷⁵ Aynı şekilde bkz. Altıparmak, s. 171.

Komisyonu'nda kabul edilen ve yasalaşan metin arasında, uygulanacak koruma tedbirleri bakımından iki temel farklılık göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki, Hükümetin teklif ettiği metinde yer alan ve koruma altına alınan kişinin kendisini savunması için silah ruhsatı verilmesini içeren düzenleme Adalet Komisyonu tarafından çıkarılmıştır. İkinci farklılık olarak, Hükümetin teklif ettiği metnin 5. maddesinin (g) bendinde bulunan "*işe yerleştirilmesi*" tedbiri Adalet Komisyonu tarafından metinden çıkarılmıştır. Her iki değişiklik bakımından da Adalet Komisyonu tarafından suiistimallerin önlenmesi gerekçe gösterilmiştir.

Çalışmamızın bu bölümünde öncelikle Tanık Koruma Kanunu'nda yer alan düzenlemeler açıklanacak daha sonra Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yer alan düzenleme ile diğer kanunlarda yer verilen tedbirlere kısaca değinilecektir. Çalışmamızın bu bölümü tüketici nitelikte olmayıp, Tanık Koruma Kanunu'nda yer alan tedbirleri açıklamayı amaç edinmektedir.

b. Tanık Koruma Kanununda Düzenlenen Tedbirler

i. Tanık Koruma Tedbirlerinin Uygulama Alanı

Tanık Koruma Kanunu'nda yer alan tanık koruma tedbirlerinin uygulama alanı; uygulama alanına giren kişiler ve suçlar bakımından sınırlandırılmıştır. Kanun'a göre tanık koruma tedbirinden ceza muhakemesinde tanık olarak dinlenenler ile tanık sıfatıyla dinlenen suç mağdurları ve yakınları istifade edebilecektir.

Ceza muhakemesinde tanık olarak dinlenen kişiler kavramına ceza muhakemesine konu olan maddi olay hakkında herhangi bir bilgi veya görgüsü olan kişiler öncelikle dâhildir. Tanıklıktan çekinme hakkına sahip olan kişiler de, tanıklık yapmaları durumunda tanık koruma tedbirlerinden istifade edebilecektir (CMK m. 45, 46). Bununla birlikte CMK m. 50'de düzenlenen ve yemin verilmeden dinlenen tanıklar da, ceza muhakemesinde tanık olarak dinlenen kişi olarak değerlendirilecek ve tanık koruma tedbirlerinden yararlanacaktır. Bu kapsamda, soruşturma veya kovuşturma konusu suça iştirak eden kişiler ile söz konusu suçlar nedeniyle suçluyu kayırmaktan ya da suç delillerini, yok etme, gizleme veya değiştirmekten şüpheli, sanık veya hükümlü olanlar da, ceza muhakemesinde tanıklığı söz konusu olaca-

ğundan dolayı Kanun kapsamında değerlendirileceklerdir.⁷⁶ CMK m. 236 gereğince tanık olarak dinlenen suç mağdurları da tanık koruma tedbirlerinin uygulama alanında yer almaktadır.

11 Kasım 2008 tarih ve 27051 sayılı *Resmi Gazete*'de yayımlanan Cumhuriyet Başsavcılıkları ve Mahkemelerce Alınacak Tanık Koruma Tedbirlerine İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik (Yönetmelik olarak anılacaktır), Kanun'da yer alan tanık kavramını genişletmiş ve CMK m. 50'de yeminsiz olarak dinleneceği belirtilen soruşturma veya kovuşturma konusu suça iştirak eden kişiler ile söz konusu suçlar nedeniyle suçluyu kayırmaktan ya da suç delillerini, yok etme, gizleme veya değiştirmekten şüpheli, sanık veya hükümlü olanları da tanık kavramı içinde zikretmiştir (m. 4/e). Ayrıca Yönetmelik, tanık olarak dinlenen kişilerin nişanlısı, evlilik bağı kalmasa bile eşi, kan hısımlığından veya kayın hısımlığından üstsoy ya da altsoy, ikinci derece dâhil kan veya ikinci derece dâhil kayın hısımları ve evlatlık bağı bulunanlar ile yakın ilişki içerisinde oldukları kişileri de tanık olarak değerlendirilmiştir. Belirtelim ki son saydıklarımız, tanık değillerdir ancak tanık koruma tedbirleri haklarında uygulanan kişilerdir. Bundan dolayı Yönetmeliğin bu kişileri tanık kavramının içinde değerlendirmesi uygun bir çözüm olmamıştır.⁷⁷ Ayrıca, bu kişiler ceza muhakemesinde tanık olarak dinlenmeyeceklerinden dolayı haklarında ceza muhakemesine ilişkin koruma tedbirleri uygulanmayacak, Kanun'un 5. m. 1. fıkrasının ç ve devamında yer alan bentlerindeki tedbirler uygulanabilecektir.⁷⁸

Yönetmelik 4. maddesinde tanıyı tanımladıktan sonra 6. maddesinde haklarında tanık koruma tedbiri uygulanabilecek kişileri saymıştır. 6. maddede, tanık kavramını tanımlarken ifade edilenlerin haricinde tanık koruma biriminde görev yapan personel ile Yönetmelik kapsamındaki suçlarda istihbarat birimlerinde, soruşturulmasında veya kovuşturulmasında gizli soruşturmacı, muhbir ve kolluk personeli ile diğer görevlerde bulunan kamu personelini de kapsam içine almıştır.

⁷⁶ Belirtmeliyiz ki, soruşturma ve kovuşturma konusu suça iştirak eden ve bu nedenle sanık veya şüpheli olan kişilerin tanık kavramı içerisinde değerlendirilip değerlendirilmeyeceği tartışmalı bir husustur. Konumuzun sınırları dışında olduğundan dolayı söz konusu kişilerin tanık kavramı içerisinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışmalarına girmeden haklarında Tanık Koruma Kanununda yer alan tedbirlerin uygulanabileceğini tespit ile yetinmekteyiz.

⁷⁷ Ayrıca bkz. Turhan, Tanıkların Korunması, s. 189.

⁷⁸ Turhan, Tanıkların Korunması, s. 191.

Bu düzenleme Kanunu'nun 22. maddesinden Yönetmelik'e alınmıştır.

Yönetmelik'te yer alan ve tanık koruma kapsamındaki suçlarda çalışan kamu görevlileri ve muhbirlerin korunması, ceza muhakemesinde maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına hiç şüphesiz hizmet etmektedir. Bu düzenleme ile diğer ülkeler uygulamalarının göz önüne alınarak muhbirler ve kamu görevlilerinin de tanık koruma tedbirlerinin uygulama alanına sokulması yerinde bir çözüm olmuştur. Ayrıca her ne kadar Kanun metninde ve Yönetmelik'te "*dinlenen*" ibaresi kullanılmış ise de henüz dinlenmemiş ancak dinlenecek tanıklar ve diğer kişilerin de koruma altına alınması gerekmektedir. Bu kapsamda tanık koruma tedbirlerinin ceza muhakemesinde tanık olarak dinlenecek kişileri kapsayacak şekilde uygulanması gerekmektedir.⁷⁹

Diğer ülkeler uygulamasına bakıldığında tanık koruma tedbirlerinden istifade eden kişilerin tanıklar ve diğer sığata haiz kişiler olarak ayrıldığı görölmektedir. Tanıklar kapsamında, ceza muhakemesinde maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasını amaçlayan ve suçta iştirak eden şerikler, mağdur-tanıklar, uzman tanıklar ve suçta iştirak etmeyen görgü tanıkları düzenlenmektedir. Suça iştirak eden şerikler veya diğer sanık veya hükümlü kişilerin tanık olarak ifade vermeleri durumunda, birçok hukuk sisteminde ceza bağışıklığı sağlanmamasına rağmen, ceza da indirimine gidilmektedir. Örneğin İtalya'da 2001 yılında yapılan değişiklikle tanık olarak ifade veren şerikler veya diğer suçlardan sanık veya hükümlü olarak bulunanlara, 180 günlük bir zaman diliminde ifadelerini eksiksiz olarak vermeleri karşılığında şartla salıverme imkânı, hapis cezasının evde çekilmesinin sağlanması, belirli bir süre izin verilmesi gibi imkânlar sağlanmaktadır. Başka bir suçtan hükümlü olarak bulunan tanıklara da, hapisshanede ayrı bir bölümde tutulma, tanık olarak farklı bir isim kullanma, tanık olarak ifade vermek için yapılan intikallerde güvenliğin sağlanması gibi özel uygulamalar yapılmaktadır. Bu kapsamda Hong Kong ve Hollanda da, tanık olarak dinlenen ve aşırı risk taşıyan hükümlüler için hapisshanede özel güvenlik birimleri kurulmuş ve bu kişiler için özel tedbirler uygulanmaktadır.⁸⁰

Haklarında tanık koruma tedbirleri uygulanan diğer sığata haiz ki-

⁷⁹ Ayrıca bkz. Turhan, Tanıkların Korunması, s. 188 vd.

⁸⁰ United Nations Office on Drugs and Crime, s. 19, 20.

şiler ise ceza muhakemesinde görev alan ve bu görevlerinden dolayı yaşamları veya vücut bütünlükleri tehlikeye girme ihtimali bulunan hâkimler, savcılar, gizli soruşturmacılar, muhbirler ve tercümanlardır. Avustralya, Kanada, Letonya, Hollanda, Norveç ve Birleşik Krallık'ta, muhbirler tanık koruma sistemine kabul edilmektedirler. Buna karşın Almanya, Slovakya ve Birleşik Devletler'de tanık koruma tedbirleri sadece tanıklar için uygulanmaktadır.⁸¹

Tanık koruma tedbirlerinin uygulanacağı suçlar, Tanık Koruma Kanunu'nun 3, Yönetmelik'in ise 5. maddesinde üç ana başlık altında düzenlenmiştir. Buna göre; 1632 sayılı Askeri Ceza Kanunu'nda, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda veya ceza hükmü içeren özel ceza kanunlarda düzenlenen suçlardan ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ve alt sınırı on yıl veya daha fazla hapsi gerektiren suçlarda tanık koruma tedbirleri uygulanabilecektir. Suçun bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde ceza alt sınırı olarak iki yıl uygulanacaktır. Üçüncü bir grup olarak suçun terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde ceza sınırı göz önünde tutulmayacak ve tüm suçlarda tanık koruma tedbirleri uygulanabilecektir.

Tanık koruma tedbirlerinin uygulanabilmesi için Kanun'da belirtilen kişilerin veya yakınlarının hayatları, beden bütünlükleri veya mal varlıkları ağır ve ciddi bir tehlikeye maruz kalması gerekmektedir. Söz konusu tehlike, herhangi bir nedenden değil, koruma altına alınmasına karar verilen kişilerin ceza muhakemesindeki tanıklık görevlerinden kaynaklanmalıdır. Ayrıca koruma altına alınacak kişilerin hayatına, beden bütünlüklerine veya mal varlıklarına yönelecek tehdidin Kanunun gerekçesinde de işaret edildiği üzere "*somut gerçeklere*" dayanması gerekmektedir. Somut gerçeklere dayanmayan soyut nitelikteki tehditler, tanık koruma tedbirlerinin uygulanmasını gerektirmeyecektir.

Karşılaştırmalı hukuka bakıldığında bazı mevzuatlarda tanık koruma tedbirlerinin uygulanacağı suçları ceza sınırına bakarak tespit ettiğini görmekteyiz. Örneğin Birleşmiş Milletler 2000 tarihli Model Kanunu'nda ölüm veya 12 aydan fazla hapis cezasını gerektiren suçlar tanık koruma tedbiri gerektiren suç kapsamında değerlendirilmiştir. Ayrıca Ülkemizin de taraf olduğu Sınraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 2. maddesinin (b) bendinde de tanık

⁸¹ United Nations Office on Drugs and Crime, s. 22.

koruma tedbiri alınması gereken suçlar bakımından dört yıl ve daha fazla hapis cezasını gerektirme kıstası esas alınmıştır.⁸² Fransız Ceza Usul Kanunu'nun 706-58 inci maddesinin birinci fıkrasına göre, aşığı sınırı beş yıl hapis cezasını gerektiren suçlarda, sorgu hâkimi, tanığın kimliliğinin gizli tutulmasına karar verebilecektir.⁸³ Bazı kanunlar ise tanık koruma tedbirleri uygulanacak suçları tek tek saymaktadır. Örneğin Güney Afrika Tanık Koruma Kanunu, Kanun ekinde bu yöntemi kullanmaktadır.⁸⁴ Alman ve Amerikan uygulamasında ise organize ve ağır suçlar tanık koruma tedbirlerinin uygulanmasını gerektirmektedir.⁸⁵ Bir başka düzenleme şekli de karma metodun kullanılmasıdır. Bu metodu kullanan kanunlar, bazı suçları önemine binaen ismen saymakta ve son olarak sayıma tabi tutulmayan diğer suçları ceza miktarı ile sınırlamaktadır. Örneğin Tayland'ın 2003 tarih ve 2546 sayılı Kanunu'nda uyuşturucu madde ticareti, ulusal güvenliğe karşı suçlar, organize suçlar, yolsuzluk, kara para aklama, gümrük mevzuatının ihlali ve insan ticareti suçları sayıldıktan sonra 10 yıldan fazla cezayı gerektiren suçlarda da tanık koruma tedbirlerinin uygulanacağı belirtilmiştir.⁸⁶

ii. Kimlik ve Adres Bilgilerinin Gizlenmesi

Tanık kimliğinin savunma makamı ve kamudan gizli tutulması, özellikle tanık beyanının tanığın kimliğine ilişkin emareler taşımadığı durumlarda etkin bir tanık koruma tedbiridir. Bundan dolayı, tanık koruma tedbirlerine yer veren tüm ülke mevzuatlarında tanığın kimlik ve adres bilgilerinin gizli tutulması yetkisi verilmekte ve bu bilgilerin gizliliğinin korunması için gerekli tedbirler alınmaktadır.

Ülkemizde, Tanık Koruma Kanunu'nun 5. maddesine göre koruma altına alınan tanığın kimlik ve adres bilgileri gizli tutulabilecek ve kendisine yapılacak tebligatlarda ayrı bir adres tespit edilebilecektir. Kanun, tanık için kimlik ve adres bilgilerinin gizli tutulabileceğini belirtmiş ancak tanık için kod isim kullanılmasına ilişkin bir hüküm sevk

⁸² Tanık Koruma Kanunu'nun 3. madde gerekçesi.

⁸³ Tanık Koruma Kanunu'nun 3. madde gerekçesi.

⁸⁴ *Government Gazette*, 27 November 1998, No. 19523, s. 32.

⁸⁵ Tanık Koruma Kanunu'nun 3. madde gerekçesi.

⁸⁶ United Nations Office on Drugs and Crime, s. 26.

etmemiştir. Ancak Yönetmeliğin 11. maddesi gereğince Savcılık veya Mahkeme koruma altına alınan tanığı, tanık koruma defterine kaydettikten sonra gerekli görürse kendisine bir kod isim verebilecektir.

Tanığın muhakeme esnasındaki tüm beyanları belirlenen kod isimle tutanaklara kaydedilecektir (Yön. m. 11/4). Tanığın talebinin bulunması ve talebin uygun görülmesi halinde tanığa elektronik iletişim araçları vasıtasıyla çağrı yapılabilecektir. Tanığın gerçek kimlik ve adres bilgilerine, Cumhuriyet savcısı veya mahkemeye gönderilen evrakta yer verilmeyecektir. Tanığın gerçek kimlik ve adres bilgileri ile daha önce kollukta ifadesinin alınmış olması durumunda, evrak aslı veya suretleri ilgili kayıtlara şerh verilmek suretiyle kolluktan alınacak ve Cumhuriyet savcısı veya mahkemede gizlilik esasları çerçevesinde saklanacaktır.

Karşılaştırmalı hukukta tanığın kimliğinin gizli tutulması ve dolayısıyla anonimliğinin sağlanması hususunda başlıca iki yöntem uygulanmaktadır. Bunlardan ilki, tanığın kısmen anonimliğinin sağlanması diğeri ise bütünüyle anonimliğin sağlanmasıdır. Tanığın kısmen anonimliğinin sağlanmasında savunmaya tanığı çapraz sorguya alma hakkı tanınmakta ancak tanığın, gerçek ismini, kişisel bilgilerini, adresini, mesleğini ve çalıştığı yeri açıklama yükümlülüğü bulunmamaktadır. Bu yöntem özellikle gizli soruşturmacıların tanıklığına başvurulduğunda kullanılmaktadır. Gizli soruşturmacı, mahkemede operasyon esnasında bilinen kod ismiyle dinlenmekte ancak gerçek görevini açıkça ifade etmemektedir. Bütünüyle anonimlikte tanığın kimliğiyle ilgili tüm bilgiler gizli kalmakta ve bu gizlilik mahkeme tarafından garanti edilmektedir. Tanık, mahkemede ifade vermekte ancak bir perde arkasında bulunma, görüntüsünü gizleme veya sesin değiştirilmesi gibi tedbirlerle gizliliği sağlanmaktadır.⁸⁷

Almanya'da bütünüyle anonimlik yöntemi uygulanmaktadır. Buna göre, tanığın söyledikleri, tanık yerine geçen kolluk görevlisi tarafından mahkemede ifade edilmektedir. Tanığın kimliğini ifşa edecek bilgiler hariç olmak üzere, savunma makamının tanığın kolluk görevlisi tarafından aktarılan ifadeyi reddetme hakkına sınırlama getirilememektedir. Ayrıca, savunma makamı, yazılı olarak anonim tanığa soru sorabilmekte ve görevliler tarafından cevabını alabilmektedir.

⁸⁷ United Nations Office on Drugs and Crime, s. 38, 39.

Başkasından duyduğunu aktarma niteliği (hearsay) yönünden hassas olan bütünüyle anonim tanık beyanının, diğer delillerle desteklenmediği sürece değerinin sınırlı olduğu Alman Federal Mahkemesi tarafından kararlaştırılmıştır.⁸⁸ Hollanda Ceza Muhakemesi Kanunu'na 1994 yılında yapılan eklemeler ile ceza muhakemesi esnasında tanığın kimliğinin gizli tutulması imkânı getirilmiştir. Bu konudaki kararı tanık ifadesini alan mahkeme verecektir ve mahkemenin kararına karşı itiraz yolu açıktır (m. 226a-f).⁸⁹

iii. Duruşmada Hazır Bulunma Hakkına Sahip Olan Kişiler Bulunmaksızın Dinlenmesi veya Ses ve Görüntüsünün Değiştirilerek Dinlenmesi

Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 24. maddesinin 2. fıkrasında, taraf devletlere tanık beyanlarının video bağlantısı veya diğer iletişim araçlarından yararlanılmak suretiyle aktarımının yapılarak tanık güvenliğinin sağlanması tavsiye edilmiştir.⁹⁰ Ayrıca, R (97) 13 sayılı Avrupa Konseyi Tavsiye Kararı'nın 9. maddesinde, tanıkların sorgulanmasında iletişim araçlarından yararlanılması suretiyle tanığın anonimliğinin sağlanmasına ilişkin tavsiye düzenlenmiştir.⁹¹

Tanığın, duruşma salonu haricinde başka bir ortamda bulunurken sorgulanması esnasında ses ve görüntü aktarımı yapılabilir. Ses ve görüntü aktarımı konusunda karşılaştırmalı hukukta iki sistem kullanılmaktadır. Bunlardan birisi tek yönlü kapalı devre sistemi, diğeri ise iki yönlü kapalı devre sistemidir.⁹² Tek yönlü kapalı devre siste-

⁸⁸ United Nations Office on Drugs and Crime, s. 39.

⁸⁹ Kanun metni için bkz. www.rechten.uvt.nl/victimology/other/threatwithNL.pdf, (Erişim: 1 Nisan 2009).

⁹⁰ United Nations Office on Drugs and Crime, s. 36; Kanun tasarısı 9. madde gerekçesi.

⁹¹ Nijboer, s. 463.

⁹² Mark A. Small, "Constitutional Challenges to Child Witness Protection Legislation: An Update", *Violence and Victims*, Vol. 9, No. 4, 1994, s. 369; Amerika Birleşik Devletleri'nde tanığın ifadesinin alınması esnasında, sanık ile karşılaştırılmamasına yönelik tedbirlerin anayasaya aykırılığı sorgulanmıştır. Amerikan Yüksek Mahkemesi, 1989 yılında Craig v. Maryland kararında, Anayasada düzenlenen yüzleştirme ilkesinin (confrontation clause) sanığa mutlak bir hak sağlamadığını, tanık beyanının doğruluğunun başka türlü sağlandığı ve kamu düzeninin de ge-

minde, duruşma salonunda bulunanlar sadece sorguyu izlemektedirler, soru sorma hakları bulunmamaktadır. İki yönlü sistemde ise soru sorma imkânı bulunmaktadır. Türk hukukunda, gerek Tanık Koruma Kanunu'nun 9. maddesinde, gerekse de Yönetmeliğin 12. maddesinde soru sorma hakkı saklı tutulduğundan dolayı ancak iki yönlü kapalı devre sistemi uygulanabilir. Belirtelim ki, soru sorma hakkının saklı tutulması, hem karşılaştırmalı hukukta yer alan düzenlemelerle hem de AİHM'nin içtihatları ile paralellik sağlanması açısından yerinde bir düzenleme olmuştur.

Türk hukukunda ses ve görüntü aktarımı suretiyle tanığın dinlenmesi için CMK m. 58/3 gereğince duruşmada hazır bulunma hakkı olanlar huzurunda dinlenmesinin tanık için ağır bir tehlike teşkil etmesi ve bu tehlikesinin başka türlü önlenememesi veya maddi gerçeğin ortaya çıkarılması açısından tehlike oluşturması gereklidir.⁹³ Ses ve görüntü aktarımı sırasında hâkimin, tanığın yanında mı bulunacağı yoksa başka bir odada mı bulunacağı hususu Türk hukukunda açık düzenlenmemiştir. Bu konuda öğretide dinlenme sırasında tanık ve hâkimin, duruşma salonunda veya başka bir yerde, duruşmada hazır bulunma hakkına sahip olanlar ise başka yerde olacak şekilde bulunabileceği ve bunların arasında ses ve görüntü aktarımı yapılabileceğine ilişkin görüş belirtilmiştir.⁹⁴ Bununla birlikte, hâkimin duruşmada hazır bulunma hakkına sahip olanlarla birlikte bulunması ve tanığın ses ve görüntü nakli suretiyle ifadesinin alınmasına bir engel bulunmadığı da ifade edilmiştir.⁹⁵ Her ne kadar CMK 58'in lafzi yorumunda hâkimin, tanık ile birlikte bulunması gerektiği sonucu çıksa da, kanaatimizce hâkim, duruşmada hazır bulunma hakkına sahip olanlarla birlikte bulunabilir ve tanığın ifadesini ses ve görüntü nakli suretiyle alabilir.

Tanık ve sanığın birbirini önceden tanıdığı durumlarda, tanık

rektirdiği durumlarda yüzleştirme hakkının, yüz yüze gelmeksizin de sağlanabileceğini belirtmiş ve eyaletlerde yer alan düzenlemeleri anayasaya uygun bulmuştur (Small, s. 371). Söz konusu karar her ne kadar da çocuk tanıklar için verilmişse de, Yüksek Mahkeme'nin bakış açısının anlaşılabilmesi için karara değinilmiştir. Ayrıca bkz. Kash, s. 26.

⁹³ Ersan Şen/Yasemin Yurttaş, "Gizli Tanık, X Muhbir, Gizli Soruşturmacı, Ajan Provakatör", *Ceza Hukuku Dergisi*, Yıl 3, S. , Nisan 2008, s. 28

⁹⁴ Cumhur Şahin, *Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi*, Ankara 2005, s. 197.

⁹⁵ Turhan, Tanıkların Korunması, s. 128.

kimliğinin gizli tutulabilmesi amacıyla sanığın sorgu sırasında mahkeme salonundan çıkarılması mümkün olduğu gibi görüntü ve seslerin değiştirilmesi yoluna da başvurulabilir. Sorgu sırasında tanığın mahkeme salonundan çıkarılması CMK'nın 200. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, sanığın yüzüne karşı şeriklerden birinin veya bir tanığın gerçeği söylemeyeceğinden endişe edilmesi halinde, mahkeme tarafından sanığın mahkeme salonundan çıkarılmasına karar verilebilecektir. Ancak bu durumda, sanık tekrar getirildiğinde hazır bulunmadığı zamanda yapılan sorguya ilişkin tutanaklar okunacak ve gerekirse tutanakların içeriği kendisine izah edilecektir (CMK m. 200/2).

Türk hukukunda tanığın ses ve görüntüsünün değiştirilmesi tedbiri CMK'da düzenlenmemiştir. Tanık Koruma Kanunu ise tanığın duruşma salonunda fiziksel görünümünü engellenecek tarzda dinlenmesinin (m. 9/3) yanı sıra tanığın duruşma salonu dışında ses ve görüntüsünün nakli yoluyla dinlenmesi sırasında ses veya görüntüsünün değiştirilmesi de (m. 9/2, 5/1 b) düzenlenmiştir.⁹⁶ Sanığın duruşmada hazır bulunması durumunda, tanığın görüntüsünün makyaj yapmak, peruk kullanmak, geniş güneş gözlükleri ile değiştirilmesi yoluyla tanığın gizliliği sağlanabilir.

Bununla birlikte, elektronik aletler kullanımı ile sesin veya görüntünün değiştirilmesi de mümkündür.⁹⁷ Tanığın hem ses hem de görüntüsünün aynı anda değiştirilip değiştirilmeyeceği tartışmalı bir husustur.⁹⁸ Tanık Koruma Kanunu "*veya*" bağlacını kullanmak suretiyle ikisinden birinin değiştirilmesi gerektiği gibi bir ifade kullanmışken, Yönetmelik uyarınca her ikisinin de değiştirilmesi mümkün hale getirilmiştir. Kanaatimizce, Kanun'da yer alan "*veya*" bağlacı, tanık koruma tedbirlerinin amacı dikkate alındığında uygun şekilde kullanılmamıştır. Söz konusu bağlacın, Yönetmelikte olduğu gibi hem görüntü hem de sesin değiştirilmesine imkân verecek şekilde "*ve*" olarak anlaşılması gereklidir.

⁹⁶ Turhan, Tanıkların Korunması, s. 136.

⁹⁷ United Nations Office on Drugs and Crime, s. 37; Behiye Eker Kazancı, "Ceza Muhakemesinde Tanıkların Korunması Çerçevesinde Görüntülü ve Sesli İfade Alma", *Hukuki Perspektifler Dergisi*, Temmuz 2006, S:7, s. 159.

⁹⁸ Bu konuda tartışma için bkz. Turhan, Tanıkların Korunması, s. 136 vd.

iv. Tutuklu ve Hükümlülerin Durumlarına Uygun İnfaz Kurumlarına Yerleştirilmesi

Tutuklu veya hükümlü tanıkların, tanıklık yaptıktan sonra tutukevi veya cezaevlerinde güvenliklerinin sağlanması bakımından durumlarına uygun bir ceza infaz kurumuna ya da tutukevine yerleştirilebilmesi veya aynı ceza infaz kurumu veya tutukevinde yerleri değiştirilebilmesi alınacak bir diğer tedbirdir. Tanık Koruma Kanunu'nun 5. maddesinin c fıkrası ve Yönetmeliğin 13. maddesinde düzenlenen bu tedbire soruşturma aşamasında Cumhuriyet Savcısı, kovuşturma aşamasında ise mahkeme karar verecektir.

Tutuklu veya hükümlü tanıkların ceza infaz kurumlarında yerlerinin değiştirilmesi tedbirine diğer ülkeler uygulamasında da görüldüğü üzere, yaşamlarının veya vücut bütünlüklerinin korunması amacıyla diğer tutuklu veya hükümlüler ile fiziksel temaslarının kesilmesi tedbiri de kanaatimizce dâhildir. Diğer tutuklu veya hükümlüler ile fiziksel temasın uzun süre kesilmesi durumunda "*altın kafes problemi*" (*golden cage problem*) adı ile anılan ciddi psikolojik rahatsızlıklar baş göstermektedir. Bu durumu engellemek için bazı ülkelerde korunan hükümlü değişimleri yapılmaktadır.⁹⁹

v. Fiziki Koruma Sağlanması

Tüm tanık koruma tedbirlerinin nihai amacı tanığın veya yakınlarının yaşamlarının, beden bütünlüklerinin, özgürlüklerinin veya malvarlıklarının güvenliğinin sağlanması suretiyle ceza muhakemesinin maddi gerçeğe ulaşmasını sağlamaktır. Ancak maliyeti yüksek ve yönetim süreci karmaşık olan diğer tedbirlere başvurmadan, tanığın veya yakınlarının fiziksel korunması yoluyla tanık koruma tedbirlerinin nihai amacına ulaşılabilme imkânı mevcutsa, en basit tedbirin uygulanması düşünülmelidir.

Tanık Koruma Kanununda tanığın fiziksel korunması 5. maddenin ç bendinde düzenlenmiştir. Yönetmeliğin 14. maddesinde ise fiziki korumaya ilişkin detaylı bir düzenleme mevcuttur. Buna göre tanığın veya yakınlarının korunması kolluk kuvvetleri veya koruma birimleri tarafından, 24 saat esasına göre ve gerekirse teknik cihaz ve donanım-

⁹⁹ United Nations Office on Drugs and Crime, s. 85.

lar kullanılmak suretiyle sağlanacaktır. Tanık; yakın koruma, konutta koruma, işyerinde koruma, motorize veya yaya devriye ile koruma ve çağrı üzerine koruma usullerinden birisi ile korunabilecektir.

vi. İlgili Belgelerinin Yeniden Düzenlenmesi

Tanık Koruma Kanunu'nda *"kimlik ve ilgili diğer bilgi ve belgelerin değiştirilmesi ve düzenlenmesi"* başlığı ile düzenlenen ve öğretide *"kimlik değiştirme"* (*identity change*) olarak isimlendirilen tedbir diğer tanık koruma tedbirleri ile amaca ulaşamadığı zaman kullanılan istisnai bir tedbirdir. Bu tedbir, her ne kadar ilgili belgelerin değiştirilmesi ve düzenlenmesine ilişkin ise de tedbirin amacına ulaşabilmesi için koruma altına alınan tanıklar için yeni bir kişisel görünüş (profil) yaratılması, asıl kimliğinin gizlenmesi ve yeni bir özgeçmiş yaratılmasını gerektirir.¹⁰⁰ Bazı durumlarda, kişinin yerleşim yerinin değiştirilmesi de, ilgili belgelerinin yeniden düzenlenmesinin zorunlu bir sonucu olacaktır.

Tanığın daha önceki sosyal ve hukuki statüsü (iş, evlilik durumu vb.) mümkün olduğu kadar yeni kimliğine yansıtılmalıdır. Kimlik bilgilerinin yeniden düzenlenmesinde temel ilke, tanık koruma tedbirlerinin tanığa ne avantaj ne de dezavantaj yaratmamasına dikkat edilmesidir. Ayrıca tanığın adli sicili de, yeni kimliğinin tespit edilmesine dikkat edilmek suretiyle yeni kimliğine yansıtılmalıdır.¹⁰¹

Tanığın eski kimliğine ait tüm belgelerinin kişiden alınmasına özen gösterilmelidir. Bu yöntem, hem tanığın gerçek kimliğine ulaşılması suretiyle tanığın güvenliğinin sağlanması için hem de tanığın birden fazla kimliği kendine yarar sağlamak için kullanmasını önlemek için yapılmalıdır.¹⁰²

Ülkeler uygulamasına bakıldığında Hollanda, Birleşik Krallık ve Birleşik Devletler gibi bazı ülkelerin tanığın kimliğinin tamamını değiştirmede sadece gerekli olan değişiklikleri yapmakla yetindiği görülmektedir. İtalya, Yeni Zelanda ve Norveç gibi bazı ülkelere ise ek olarak başka değişiklikler yapılmaktadır. Ülkeden ülkeye değişmekle

¹⁰⁰ United Nations Office on Drugs and Crime, s. 77.

¹⁰¹ United Nations Office on Drugs and Crime, s. 77.

¹⁰² United Nations Office on Drugs and Crime, s. 78.

birlikte; pasaport, kimlik kartı, sağlık güvenlik belgesi, vergi numarası, vatandaşlık belgesi, sürücü belgesi, doğum belgesi, ticari ve mesleki nitelikleri ve eğitim ile ilgili belgelerin yeniden düzenlenmesine yer verilmektedir.¹⁰³

Amerikan hukukunda tanık, isteğine bağlı olarak eski ismini de kullanabilir. Yeni kimlik edindiği durumlarda, edinmiş olduğu kimliğe ilişkin herhangi bir eski kayıt yer almaz. Koruma altına alınan tanık yeni ismini etnik açıdan uyumlu olmak, kullanılmış bir isim veya ailesinin soyadı olmamak üzere serbestçe seçebilir.¹⁰⁴ Yeni bir sürücü belgesinin verilmesi (sürücü testini geçtikten sonra), sosyal güvenlik belgesinin düzenlenmesi, doğum belgesinin düzenlenmesi ve edinmiş olduğu eğitim düzeyine göre yeni bir diplomanın düzenlenmesi mümkündür.¹⁰⁵ İsim ve belge değişikliklerine ek olarak, koruma altına alınan tanık yeni kimliğine ait bilgiler ile tanıştırılır. Aile üyeleri ile irtibat kurmaması konusunda tavsiyelerde bulunulur. Tanığın kendisi aile üyeleri ile irtibata geçebilir ancak onlara irtibat bilgilerini veremez ve ancak güvenliği sağlanmış iletişim vasıtaları (*secure mail-forwarding channels*) ile irtibat kurmasına müsaade edilir.¹⁰⁶

Tanık için yeni kimlik belgelerinin düzenlendiği durumlarda, eski kimliği yaşatılmaya devam edilir. Tanık koruma tedbirinin alınmasını gerektiren tehdidin sona ermesi halinde tanık eski kimliğini yeniden kullanacaktır. Ancak özellikle tanık koruma tedbirinin yıllarca sürdüğü durumlarda, koruma tedbirinin kaldırılmasına rağmen tanıkların yeni kimliklerini kullanmayı tercih ettiği görülmektedir. Bu gibi durumlarda, kendisine yeni bir hayat kuran tanığı, tekrar eski hayatına döndürmeye çalışmak tanık açısından zor olacaktır. Yasal düzenlemelerde tanığın, koruma tedbirinin kalkmasına rağmen yeni kimliğini kullanmasına müsaade edilmesi bazen bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁷

Türk hukukunda kimlik ve diğer belgelerin değiştirilmesi ve düzenlenmesi Tanık Koruma Kanunu'nun 5. maddesinde düzenlenmiş-

¹⁰³ United Nations Office on Drugs and Crime, s. 78.

¹⁰⁴ Slate, s. 21.

¹⁰⁵ Slate, s. 21.

¹⁰⁶ Slate, s. 21.

¹⁰⁷ United Nations Office on Drugs and Crime, s. 81.

tir. Maddeye göre değiştirilecek veya yeniden düzenlenecek belgeler üç başlık altında yer almaktadır. Buna göre;

- Adli sicil, askerlik, vergi, nüfus, sosyal güvenlik ve benzeri bilgi ve kayıtlar,

- Nüfus cüzdanı, sürücü belgesi, pasaport, evlilik cüzdanı, diploma ve her türlü ruhsat gibi resmi belgeler,

- Taşınır ve taşınmaz mal varlığıyla ilgili hakların kullanılmasına yönelik belgeler değiştirilebilecek veya yeniden düzenlenebilecektir.

Kanun'da herhangi bir açıklık olmadığından dolayı belgelerin ihtiyaç duyulanları değiştirilebileceği gibi tümü yeniden düzenlenebilecektir. Kanun'da yer alan belge türlerinin karşılaştırmalı hukukta yer alan belgelere göre geniş bir alanı kapsayacak şekilde sayıldığı görülmektedir. Kanaatimizce, Kanun'un lâfzî itibarıyla yorumu da kullanılarak, Kanun metninde sayılan belgelerin sayımı sınırlı (*numerus clausus*) olmadığı sonucuna ulaşmak gereklidir. Bu kapsamda, eski kimliğinin tespit edilmesine imkân sağlayabilecek her türlü belgenin yeniden düzenlenmesi mümkündür.

vii. Maddi Yardımda Bulunulması

Haklarında tanık koruma tedbiri uygulanarak yeniden yerleşime tabi tutulan kişiler, yaşamış olduğu çevreden uzaklaşmakta, güvenlik nedeniyle profesyonel mesleklerini icra edememektedirler. Her iki durumda da, yaşamlarını sürdürmek için mali kaynağa ihtiyaç duymaktadırlar. Bundan dolayı, koruma altına alınana tanıkların maddi yardım ihtiyaçları bulunmaktadır. Kişilerin ihtiyaç duydukları bu kaynağı, öncelikle kendi tasarruflarından karşılamaları gerekmektedir. Çünkü tanık koruma tedbirlerinin uygulanması ile amaç kişiler için bir zenginleşme veya refah kaynağı yaratmak değildir.¹⁰⁸

Maddi yardım, geçici veya devamlı olarak nakit para şeklinde olabileceği gibi yeni bir iş bulunması için yardım etme veya yeni kurulan iş alanında bazı vergilerden muaf tutulma şeklinde de gerçekleştirilebilir.¹⁰⁹ Yasalaşma sürecinde Kanun metninde bulunan

¹⁰⁸ Turhan, Tanıkların Korunması, s. 206.

¹⁰⁹ United Nations Office on Drugs and Crime, s. 69.

“işe yerleştirme” tedbiri, suiistimalleri olanak sağlayacağı gerekçesiyle Adalet Komisyonu tarafından metinden çıkarıldığından, işi olmayan tanığın işe yerleştirilmesi bir tedbir olarak hukukumuzda yer almamaktadır. Ancak işi olan tanığın, yeni hayatında aynı işini sürdürebilmesi amacıyla yardım edilebilir.

Tanık Koruma Kanunu’nda maddi yardım geçici olması kaydıyla düzenlenmiştir ve geçimini sağlamaya yöneliktir. Tanık koruma tedbiri uygulanan kişilerin, kendi yaşamlarını idame ettirecek düzeyde gelire sahip olmaları halinde maddi yardıma son verilecektir.

viii. İşyeri ve Eğitim Kurumunun Değiştirilmesi

Tanık Koruma Kanunu’nda işyeri veya eğitim kurumunun değiştirilmesi tanık koruma tedbirleri arasında düzenlenmiştir. Tanığın işini icra edeceği iş alanının veya adresinin değiştirilmesi, tanığın gizliliğini sağlamaya ve sanık tarafından tespit edilmemesini sağlamaya yöneliktir. İşyeri veya iş alanının değiştirilmesinde, tanığın üzerinde uzmanlaştığı iş alanında veya yakın alanlarda faaliyet göstermesi, yeni iş alanının kabullenmesinde fayda sağlamaktadır.

Eğitim kurumunun değiştirilmesinde ise tanığın veya yakınlarının eğitim gördüğü eğitim kurumu değiştirilerek tanığın kimliğinin gizli kalması ve tanığa veya yakınlarına ulaşılmaması sağlanmaya çalışılmaktadır.

ix. Yerleşiminin Değiştirilmesi

Tanığın yeniden yerleştirilmesi, gerek tanık koruma programına getirdiği maliyet açısından gerekse de tanık ve aile bireylerinin yaşamlarına büyük etkilerinden dolayı tanık koruma tedbirleri içerisinde etki alanı en geniş tedbir olarak görülmektedir. Tanık Koruma Kanunu’nun 5. maddesine göre koruma altına alınan tanığın ülke içinde veya dışında yeniden yerleştirilmesi sağlanabilmektedir. Ülke içinde yeniden yerleştirmede herhangi bir koşul aranmazken, ülke dışında yeniden yerleştirme uluslararası anlaşmalara ve karşılıklılık ilkesine uygun olarak yapılmalıdır.

Sınıraşan Örgütlü Suçlar Sözleşmesi’nin 24. maddesine göre Sözleşmeye taraf devletler koruma uygulanan mağdurların uluslararası

yerleşimini sağlamak amacıyla ikili anlaşmalar yapma konusunda yetkilendirilmişlerdir. Bu kapsamda korunan tanıkların uluslararası yerleşimi için ikili anlaşmalar yapılmıştır. Mesela Estonya, Letonya ve Litvanya arasında Mart 2000’de imzalanan anlaşma kalıcı veya geçici olarak koruma altına alınan tanıkların ülkeler arası yeniden yerleşimine imkân tanımaktadır.¹¹⁰

Tanığın yeniden yerleştirileceği bir yerin bulunması bazı durumlarda süreye ihtiyaç gösterebilir. Ancak, acil durumlarda kalıcı yerleşim sağlanıncaya kadar tanığın geçici bir bölgeye alınması gereklidir. Bu geçici bölge, resmi bir yer olabileceği gibi otel odası da olabilmektedir.¹¹¹

Tanığın ülke içinde veya dışında yeni yerleşim sağlanması ile birlikte tanık koruma da bitmemektedir. Tanığın, yeni yerleşim yerine uyum sağlaması aşamasında yardım yapılması gereklidir. Nitekim Amerika’da, tanıklara yeni yerleşim yerlerinde verilecek desteklerle ilgili olarak görevlilerin eğitim seviyelerinde iyileştirmeler yapılmadığı için yeni yerleşim sağlanan tanıklarda intihar vakaları çok sık görülmüştür.¹¹²

Yeni yerleşim sağlanan tanıkların, eski yerlerindeki sosyal ilişkilerini düzenlenmesi (ödenmemiş borçları, yeniden yerleşime tabi tutulmayan aile bireylerinin durumu) önem kazanmaktadır.¹¹³ Yeniden yerleşime tabi tutulmayan çocukların aile üyelerinden birisinin korumasına verilmesi tedbiri bazı ülkelerde uygulanmaktadır.¹¹⁴

Kanunumuzda tanık koruma tedbiri kapsamında tanığın yabancı bir ülkede yeniden yerleşimi düzenlenmiş ancak yeniden yerleştirildiği ülkede başka bir tanık koruma tedbirinin hakkında uygulanıp uygulanmayacağı açıklığa kavuşturulmamıştır. Tehdidin düzeyine göre tanığın yeniden yerleşime tabi tutulduğu ülkede korunmasına yönelik tedbirlerin alınmasına gerek duyulabilir. Yeniden yerleşime tabi tutulan ülkede uygulanacak koruma tedbirleri, yerleşimin sağlandığı ülke-

¹¹⁰ United Nations Office on Drugs and Crime, s. 82.

¹¹¹ Fyfe/McKay, s. 294.

¹¹² Fyfe/McKay, s. 281.

¹¹³ Belirtelim ki, Amerika’da 1984 Tanık Güvenlik Reform Kanunu ile yeniden yerleşime tabi tutulan tanıkların ödenmemiş borçları ve yeniden yerleşime tabi tutulmayan aile bireylerinin durumu ile ilgili hükümler sevk edilmiştir.

¹¹⁴ Fyfe/McKay, s. 281.

nin hukuk kurallarına ve karşılıklı anlaşmalara göre yapılacaktır.

x. Fizyolojik Görünümünün Değiştirilmesi

Tanığın fizyolojik görünümünün değiştirilmesi Tanık Koruma Kanunu'nda düzenlenen tedbirlerden biridir. Fizyolojik görünümün, tanığın ayırt edilmesini sağlayan bir özelliği olduğundan dolayı, bu özelliğinin gizlenmesi durumunda tanığın korunabileceği düşünülmektedir. Fizyolojik görünümün değiştirilmesi bazı ülkelerde, tanığa yeni bir kimliğin düzenlenmesi tedbirinin bir sonucu olarak düzenlenmektedir.¹¹⁵ Kanaatimizce tanığın diğer insanlardan ayırt edilmesini sağlayan vücut üzerindeki dövmeler, doğum lekeleri veya görülebilir benlerin gizlenmesi veya değiştirilmesi de fizyolojik görünümün değiştirilmesi kapsamında değerlendirilmelidir.

Tanığa ait değiştirilemeyen biyometrik özelliklerin durumu hassasiyet kazanmaktadır. Örneğin göz iris tabakası, parmak izi gibi özelliklerin fizyolojik görünümün değiştirilmesi kapsamında değiştirilmesi mümkün olmamakla birlikte, bu özelliklerden hareket edilerek tanığın gerçek kimliğine ulaşmak mümkündür. Bu kapsamda, tanığın gerçek kimliğine ait biyometrik özellik kayıtlarının da gizlilik altında muhafaza edilmesi gerekmektedir.

c. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Düzenlenen Tedbirler

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 58. maddesinde tanığın korunmasına ilişkin bazı tedbirler düzenlenmektedir. Bu tedbirler, ceza muhakemesinde tanık olarak dinlenen kişilere yöneliktir ve yakınlarını kapsamamaktadır. Ayrıca tedbirler örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlarda uygulanacaktır.¹¹⁶

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenen tedbirler öğretide ikili ve üçlü ayrıma tabi tutulmuştur. İkili ayrıma göre CMK'da iki tür koruma tedbiri düzenlenmiştir. Bunlar; tanığın kimliğinin saklı tutulması ve tanığın hazır bulunma hakkına sahip bulunanlar olmadan

¹¹⁵ United Nations Office on Drugs and Crime, s. 77.

¹¹⁶ Ayrıca bkz. Kazancı, s. 162.

dinlenmesidir.¹¹⁷ Üçlü ayırmada ise CMK'da düzenlenen tedbirler üç aşamada uygulanmaktadır. Tanıklığa başlamadan önce tanığın kimliğinin gizli tutulması, tanıklık yaparken ayrı bir odada ve diğerleri hazır olmadan dinlenmesi ve nihayet tanıklık yaptıktan sonra gerekli koruma tedbirlerinin uygulanmasıdır.¹¹⁸

CMK'da düzenlenen ilk tedbir tanıkların kimlik bilgilerinin gizli tutulmasıdır. Buna göre tanığı kendisi veya yakınları için kimliğinin açığa çıkması ağır bir tehlike oluşturacaksa, kimlikleri saklı tutulabilecektir. Tanığın kimliği saklı tutulsa da, tanıklık ettiği olayları hangi sebep ve vesile öğrenmiş olduğunu açıklamakla yükümlüdür (CMK m. 58/2).

CMK'da düzenlenen diğer tedbir ise hazır bulunma hakkına sahip olan kişiler bulunmaksızın tanığın dinlenmesidir. Hazır bulunma hakkına sahip olan kişiler bulunmaksızın tanığın dinlenmesi iki halde mümkündür. Öncelikle tanığın hazır bulunma hakkına sahip olanlar huzurunda dinlenmesi tanık için ağır bir tehlike teşkil edecek ve bu tehlike başka türlü önlenmeyecektir. Diğer durum ise maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasının tehlikeye düşecek olmasıdır. Tanığın hazır bulunma hakkına sahip olan kişiler bulunmaksızın dinlenmesi esnasında, sesli veya görüntülü aktarma yapılabilecektir. Tanığın sorgusu esnasında sanığın veya müdafinin soru sorma hakkı kısıtlanamayacak ve soru sorma hakkını kullanmasına yönelik tedbirler alınacaktır (CMK m. 58/2).

d. Diğer Kanunlarda Yer Alan Tedbirler

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nda¹¹⁹ terör suçlarının aydınlatılmasına yardımcı olanların korunmasına ilişkin düzenleme mevcuttur. Kanun'un 20. maddesine göre terörle mücadelede görev alan veya terör örgütleri mensupları hakkında açılan ceza davalarının muhakemesine iştirak eden kişilerin yanı sıra terör suçlarının aydınlatılmasına yardımcı olanlar da koruma tedbirlerinin kapsamına alınmıştır. Kanun'da düzenlenen koruma tedbirleri; talep halinde estetik cerrahi ile fizyolojik görünümün değiştirilmesi; nüfus kaydı, ehliyet, evlenme

¹¹⁷ Özbek / Kanbur / Bacaksız / Doğan, s. 386.

¹¹⁸ Turhan, Tanıkların Korunması, s. 172.

¹¹⁹ 12 Nisan 1991 tarih ve 20843 sayılı Mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

cüzdanı, diploma ve benzeri belgelerinin yeniden düzenlenmesi; menkul ve gayrimenkul malvarlıklarıyla, sosyal güvenlik ve diğer hakları konusunda düzenlemeler yapılmasıdır. Yine aynı Kanun'da, muhbirlerin hüviyetlerinin açıklanmayacağını düzenleyen 14. maddede tanıkların korunmasına ilişkin tedbirler arasında sayılabilir. Kanun'da yer alan koruma tedbirleri, inceleme konumuz olan açısından değerlendirildiğinde Tanık Koruma Kanunu'nda yer alan tedbirlere göre hem tedbirlerin uygulanacağı kişiler, hem uygulanacağı suçlar hem de uygulanacak tedbirler açısından daha dar kapsamlıdır.

Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu'na,¹²⁰ 16 Haziran 1985 tarih ve 3233 sayılı Kanun'un 7. maddesi ile eklenen Ek Madde 9'da, 1481 sayılı Asayiş Müessir Bazı Fiillerin Önlenmesi Hakkında Kanun'a göre sanık ve hükümlülerden ilan edilmek suretiyle arananların bulundukları yerleri bildiren veya yakalanmasına yardımcı olanların kimliklerinin rızaları olmadıkça açıklanmayacağı ifade edilmiştir.

4959 sayılı Topluma Kazandırma Kanunu'nun¹²¹ "*Koruma Tedbirleri*" başlıklı 5. maddesinde bilgi verdikleri için haklarında söz konusu Kanun hükümleri uygulanan kişilere talepleri halinde gerekli koruma tedbirlerinin uygulanabileceği hükme bağlanmıştır.

5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nun¹²² 19. maddesinin 4. fıkrasında kaçakçılık olaylarını ihbar edenlerin kimliklerinin, izinleri olmadıkça veya ihbarın niteliği haklarında suç oluşturmadığı sürece açıklanmayacağı ifade edildikten sonra söz konusu muhbirler hakkında tanıkların korunmasına ilişkin hükümlerin uygulanacağını düzenlemiştir.

6. Tanık Koruma Tedbirlerinin Adil Yargılanma Hakkı (AİHS m. 6) Kapsamında Değerlendirilmesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde, tanıklarla ilgili özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde¹²³ düzenlenen adil yargılanma hakkı kap-

¹²⁰ 14 Temmuz 1934 tarih ve 2751 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanmıştır.

¹²¹ 6 Ağustos 2003 tarih ve 25191 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanmıştır.

¹²² 31 Mart 2007 tarih ve 26479 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanmıştır.

¹²³ Madde 6- Adil Yargılanma Hakkı

samında tanık ve tanığın korunması ile ilgili ulusal uygulamalar denetlenmektedir.¹²⁴ Adil yargılanma hakkı, sadece ceza davalarında değil, özel hukuk davalarında da söz konusu olabilen bir haktır.¹²⁵

AİHS'nin 6. maddesi birden çok hakkı düzenlemektedir. Madde- nin 1. fıkrasında, etkin kanun yolu ve mahkemeye erişim hakkı düzen- lenmiştir. Bu mahkeme, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme olmalıdır. Aynı zamanda yargılama, istisnaları olmakla beraber açık celsede ve makul bir süre içinde yapılmalıdır.¹²⁶

Maddenin 2. fıkrası konumuz ile bağlantılı olan masumiyet karine- sini düzenlemekte ve suçluluğu sabit oluncaya kadar suçsuz olduğunun

1. Herkes, gerek medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili nizalar, gerek cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamalar konusunda karar vermiş olan, yasayla ku- rulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde, hakkaniyete uygun ve açık olarak görülmesini isteme hakkına sahiptir. Hü- küm açık oturumda verilir; ancak, demokratik bir toplumda genel ahlak, kamu düzeni ve ulusal güvenlik yararına, küçüklerin korunması veya davaya taraf olan- ların özel hayatlarının gizliliği gerektiğinde veya davanın açık oturumda görülme- sinin adaletin selametine zarar verebileceği bazı özel durumlarda, mahkemenin zorunlu göreceği ölçüde, duruşmalar dava süresince tamamen veya kısmen basına ve dinleyicilere kapalı olarak sürdürülebilir.

2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar suçsuz sayılır.

3. Her sanık en azından aşağıdaki haklara sahiptir;

a. Kendisine yöneltilen suçlamanın niteliği ve nedeninden en kısa zamanda anladığı bir dille ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;

b. Savunmasını hazırlamak için gerekli zamana ve kolaylıklara sahip olmak;

c. Kendi kendisini savunmak veya kendi seçeceği bir avukatın yardımından yararlanmak ve eğer avukat tutmak için mali olanaklardan yoksunsa ve adaletin selameti gerektiriyorsa, mahkemece görevlendirilecek bir avukatın para ödemek- sizin yardımından yararlanabilmek;

d. İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında çağırılmasının ve dinlenmesinin sağlanma- sını istemek;

e. Duruşmada kullanılan dili anlamadığı veya konuşmadığı takdirde bir tercü- manın yardımından para ödemeksizin yararlanmak.

¹²⁴ Aynı şekilde bkz. Altıparmak, s. 173.

¹²⁵ Nuala Move/ Catharina Harby, *Adil Yargılanma Hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz*, İnsan Hakları El Kitap- ları No.3, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 89, s. 6.

¹²⁶ Coralie Abroise-Casterot, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6'ncı Maddesi", *Sempozyum İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Adli Yargı*, 26-27 Eylül 2003, Türkiye Barolar Birliği Yayınları 72, Ankara 2004, s. 323-325; Bilal Kartal, "Türkiye'de Adil Yargılanma Hakkı", *Sempozyum İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Adli Yargı*, 26-27 Eylül 2003, Türkiye Barolar Birliği Yayınları 72, Ankara 2004, s. 345 vd.

kabulü zorunluluğunu düzenlemektedir.¹²⁷ Bu kapsamda, iddia makamının gerekli delillere ulaşmak için yasal olmayan yollara başvuramayacağı ve kimliği gizlenen tanıkların dinlenmesinde adil yargılanmayı sağlayıcı tedbirlerin alınmasının gerekliliği vurgulanmaktadır.¹²⁸

Maddenin 3. fıkrasında münhasıran ceza muhakemesinde uygulanacak sanık hakları düzenlenmektedir. Bunlar;

- Kendisine isnat edilen suçun niteliği ve nedeni konusunda en kısa zamanda, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak bilgilendirilmek,

- Savunmasını hazırlamak için gerekli zamana ve kolaylıklara sahip olmak,

- Kendi kendisini savunmak veya kendi seçeceği bir avukatın yardımından yararlanmak ve eğer avukat tutmak için mali olanaklardan yoksunsa ve adaletin selameti gerektiriyorsa, mahkemece görevlendirilecek bir avukatın yardımından ücretsiz yararlanabilmek,

- İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında çağrılmasının ve dinlenmesinin sağlanmasını istemek,

- Duruşmada kullanılan dili anlamadığı veya konuşmadığı takdirde ücretsiz olarak tercüman yardımından yararlanmaktır.¹²⁹

Tanık koruma tedbirlerinin ve özellikle tanığın kimliğinin gizli tutulmasının, tanık beyanının güvenilirliğini azaltması ve savunma hakkını kısıtlaması noktasında adil yargılanma hakkını etkileyebileceği ifade edilmektedir.¹³⁰ Tanık koruma tedbirlerinin, adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirmesinde AİHM içtihatlarından istifade etmemiz hem AİHM'nin bakış açısını ortaya koymak bakımından hem de ulusal düzenlemenin bu bakış açısından değerlendirilmesi bakımından gereklidir.

Şüpheli ve sanıkların, tanıkların dinlenmesi esnasında bulunma ve kendilerine soru sorma hakkı vardır.¹³¹ AİHM, kimliği gizli tutu-

¹²⁷ Abroise-Casterot, s. 325; Kartal, s. 355.

¹²⁸ Abroise-Casterot, s. 325.

¹²⁹ Abroise-Casterot, s. 326; Kartal, s. 355-357

¹³⁰ Şahin, s. 163.

¹³¹ Hans-Meyer Ladewig, "Adil Yargılanma Hakkı-II", (Çev.: Doç.Dr.Hakan Hakeri), in: *Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku*, Ankara 2004, s. 97; Durmuş Tezcan/

lan tanıkların, ceza muhakemesinde dinlenmesine kaide olarak karşı değildir.¹³² Zira Mahkemeye göre bir delil kaynağının kabul edilebilirliği, ulusal kanun koyucunun takdir hakkı içindedir ve söz konusu delil kaynağından elde edilenlerin delil olarak değerlendirilmesi ulusal mahkemelere aittir.¹³³ Ancak tanığın kimliğinin gizlenebilmesi için tanıkların tehdit altında olmasını vazgeçilmez bir şart olarak aramaktadır.¹³⁴ Ulusal mahkemeler, sanığın, tanığın kimliğini öğrenme hakkı ile tanıkların korunması gereksinimleri arasında adil bir denge kurmalıdırlar.¹³⁵ Ayrıca mahkûmiyet kararının tamamen veya önemli ölçüde bir tanığın beyanlarına dayandırılması ve gerek hazırlık soruşturmasında gerekse de son soruşturma esnasında tanığa soru sorma imkânının verilmemesi durumunda AİHS 6/3 (d) bendinin ihlal edilmiş olmaktadır.¹³⁶

Ceza muhakemesinde, maddi meselenin çözülebilmesi için gerekli olan tanık beyanı, delil niteliğindedir. Her delilin sahip olması gerekli özelliklerden biri olan “*delillerin müşterek olması*” ilkesi, tanık beyanı açısından da geçerlidir. Bu özellik gereği, delilin muhtevasını sadece hâkimin öğrenmesi yetmemekte, iddia ve savunma makamları da öğrenmeli ve hâkim tarafından verilecek hükme mütalaaları ile katkı sağlamalıdırlar. Hâkimin, maddi mesele hakkında şahsi bilgisine dayanamamasının sebebi de, delillerin müşterek olmasının, serbest bir şekilde tartışılması gerekliliğinin bir sonucudur. Ceza Muhakemesi Kanunu, hâkimin kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabileceğini açıkça belirtmiştir (CMK m. 217).¹³⁷

AİHM, *Baegan v. The Netherlands*, *Finkensieper v. The Netherlands* ve

Mustafa Ruhan Erdem/Oğuz Sancakdar, *Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*, Ankara 2004, s. 364.

¹³² Abroise-Casterot, s. 327; Move/Harby, s. 48;

¹³³ Tezcan/Erdem/Sancakdar, s. 364.

¹³⁴ Abroise-Casterot, s. 327.

¹³⁵ Tezcan/Erdem/Sancakdar, s. 366.

¹³⁶ Ladewig, s. 97; Tezcan/Erdem/Sancakdar, s. 364; Thomas Weigend, “Avrupa İki Ağızlı mı Konuşuyor?”, (Çev.: Doç.Dr.Veli Özer Özbek), in: *Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku*, Ankara 2004, s. 111; Kai Ambos, “(Alman) Ceza Muhakemesi için Avrupa Hukuku’ndan Kaynaklanan Yükümlülükler- AİHM’nin 2000-2002 Yılları Arasındaki Kararları Hakkında-”, (Çev.: Yrd.Doç.Dr.Mustafa R. Erdem) in: *Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku*, Ankara 2004, s. 111

¹³⁷ Kunter/Yenisey/ Nuhoglu, s. 623, 624.

Doorson v. The Netherlands kararlarında, tanıkların savuma tarafından duruşmada sorguya çekilmesi hakkının mutlak bir hak olmadığını bazı durumlarda sınırlandırılabilceğini belirtmiştir.¹³⁸ Bu kapsamda gerek Komisyon gerekse Mahkeme, tanıkların genelde Sözleşme kapsamındaki haklara sahip bireyler olarak özellikle tanıkların yaşam ve özgürlüklerine yönelik ciddi tehditlerde tanık kimliğinin gizli tutulmasına imkân sağlamaktadır.¹³⁹ Tanığın kimliğinin gizli tutulması, duruşmada tanık beyanının tartışılabilmesi, tanıklara soru sorma imkânının taraf-lara verilmemesi “*delillerin müşterek olması*” prensibini ve dolayısıyla adil yargılanma hakkını zedeleyecektir. AİHM, kökleşmiş içtihatlarından birisi, hükme esas teşkil eden delillerin sanığın huzurunda veya en azından sanığın bilgisi dâhilinde üretilmiş olma zorunluluğudur.¹⁴⁰ Tanığın kimliğinin gizli tutulmasında sanık, kimliği gizli tutulan tanığın ifadesinde yer alan bilgileri ne suretle öğrendiğini bilemeyeceğinden savunmasını hakkıyla yapmakta zorluklar ile karşılaşacaktır. AİHM, *Kostovski v. Hollanda* kararında, sanığın dolaylı yollarla tanığa soru sorabilmesi ve tanığın beyanına esas teşkil eden bilgileri ne suretle öğrendiğinin sorgulanmasının gerekliliğini belirtmiştir.¹⁴¹

Tanığın kimliğinin gizli tutulduğu, tanığın sadece hâkim tarafından sorgulandığı durumlarda, sanığa veya en azından avukatına, tanığa soru sorma fırsatının tanınmış olması durumunda 6. maddenin ihlal edilmeyeceğine ilişkin AİHM’in içtihatı mevcuttur. *Kostovski v. Hollanda* kararında (20 Kasım 1989), yargılama öncesi elde edilen ifadelerin kanıt olarak kullanılmasını tek başına 6. maddenin ihlali olarak görmemiş ve sanığa yargılamanın her aşamasında tanığa itiraz etme ve soru yöneltme hakkının tanındığından dolayı kimlikleri gizli tutulan tanıkların beyanlarının hükme esas alınmasını adil yargılanma hakkının ihlali olarak değerlendirmemiştir.¹⁴² AİHM, *Ulterperginter v. Autriche* kararında (24 Kasım 1996), tanığın kimliğinin gizli tutulmasının savunma için başlı başına başa çıkılmaz bir durum yarattığı; *Delta v. Fransa* kararında (19 Aralık 1990), tanığın kimliğinin savunma tara-

¹³⁸ Nijboer, s. 449.

¹³⁹ Nijboer, s. 449.

¹⁴⁰ Candaş Gürol, “Tanığın Korunması Müessesesi ve Adil Yargılanma Hakkı”, *Barolar Birliği Dergisi*, S. 60, Eylül Ekim 2005, s. 49; Move/Harby, s. 49.

¹⁴¹ Gürol, s. 50.

¹⁴² Move/Harby, s. 49

fından öğrenilememesinin, savunma açısından aksi ispatlanamaz bir sav ile karşı karşıya kalması ile sonuçlandığını içtihat edinmiştir.¹⁴³

AIHM, kimliği saklı tutulan tanığın beyanının ulusal mahkeme tarafından hükme esas alınıp alınmayacağı ile ilgili kararlar vermiştir. AIHM'e göre, sadece kimliği gizli tutulan bir veya birkaç tanığın beyanları esas alınarak mahkûmiyet kararı vermesini AIHS'ne aykırı görmüştür. AIHM'e göre, 6. maddede düzenlenen "silahların eşitliği" ilkesinden söz edebilmek için mahkûmiyet hükmünün kimliği gizli tutulan tanığın beyanından başka delillerle de desteklenmesi gerekmektedir.¹⁴⁴

AIHM, kimliği gizli tutulan kimsenin sıfatına da itibar etmektedir. Buna göre, kimliği gizli tutulan tanığın polis memuru olması durumunda, tanık beyanlarının hükme esas alınmasının adil yargılanma hakkının ihlali olduğu işaret edilmektedir.¹⁴⁵ Mahkemeye göre;

"Bu kişiler, Devletin yönetimindeki yetkililere genel anlamda itaatle yükümlüdür ve genellikle savcılıkla bağlantıları vardır... Bu kişilerin kimliği gizli tanık olarak kullanımı sadece özel durumlarla kısıtlı olmalıdır. Ayrıca, eşyanın tabiatı gereği görevleri dolayısıyla... Kamuya açık mahkemelerde tanıklık etmeleri gereklidir".¹⁴⁶

Tanığın kimliğinin gizli tutulması ile ilgili davalarda AIHM'nin kararları ile ortaya koyduğu ölçütleri şu şekilde ifade edebiliriz,¹⁴⁷

- Tanığın kimliğinin tamamen gizli tutulabilmesi için sanığa yüklenen suçun ağırlığı tek başına gösterge değildir. Ayrıca tanığın kendisi veya yakınlarının hayat ve vücut bütünlükleri açısından somut bir tehlike bulunmalıdır. Bu tehlike, soruşturma organından bağımsız bir makam tarafından ve özellikle bir hâkim tarafından incelenmelidir.

- Kimliği gizli tutulan tanığa soru sormak ve ifade ettiği bilgileri ne suretle edindiğini açığa çıkartmak suretiyle savunmanın tanığın güven-

¹⁴³ Gürol, s. 51; Özel, s. 69, 70.

¹⁴⁴ Gürol, s. 51.

¹⁴⁵ Move/Harby, s. 49; Abroise-Casterot, s. 326.

¹⁴⁶ Van Mechelen ve diğerleri v. Hollanda, 18 Mart 1997, parag. 56 (Move/Harby, s. 49).

¹⁴⁷ Turhan, Tanıkların Korunması, s. 162 vd; AIHM kararları uyarınca Türk hukukunun kapsamlı bir değerlendirilmesi için bkz. Turhan, Tanıkların Korunması, s. 166 vd.

nilirliğini sorgulama hakkı fazla sınırlandırılmamalıdır.

- Kimliği tamamen gizlenen tanığın ifadesinin kullanılması suretiyle savunmanın güç duruma sokulması durumunda, savunma hakkının başka usul tedbirleri ile güçlendirilmesi gereklidir.

- Mahkeme kararı, tek başına veya belirleyici ölçüde kimliği gizli tutulan tanığın beyanlarına dayandırılmamalıdır.

7. Sonuç

5610 sayılı Tanık Koruma Kanunu ile ceza muhakemesinde önemli bir rol üstlenen ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına katkıda bulunan tanıkların korunması ile ilgili tedbirler bir Kanun'da düzenlenmiştir. Söz konusu Kanun ile Türk hukukunda değişik kanunlarda yer alan tanığın korunmasına ilişkin tedbirler birleştirilmiş, yasal dayanağı olmayan bazı uygulamalar yasal dayanağa kavuşturulmuş ve uluslararası düzenlemelere uygun bir mevzuat oluşturulmuştur.

Tanık Koruma Kanunu'nda, haklarında tedbir uygulanacak kişiler ve suçlar bir sınırlamaya tabi tutulmuştur. Tanık koruma tedbirlerinin karmaşık yapısı, tedbirlerin uygulanması için kurulan alt yapıyı işletme zorluğu ve devlete yüklediği mali külfet açısından değerlendirildiğinde bu sınırlamanın uygun olduğu kanaatindeyiz. Ancak ceza muhakemesinde tanığın korunması için tanık olarak dinlenmesi gerektiği gibi bir fikre kapılmamıza neden olan Kanunun ve Yönetmeliğin 4. maddesinde yer alan düzenlemenin *"ceza muhakemesinde tanık olarak dinlenen veya dinlenecek kişiler"* olarak anlaşılması gerektiğini düşünmekteyiz. Çünkü dinlenen tanığın korunması gerektiği gibi ceza muhakemesine konu teşkil eden olaya tanıklık ettiği tespit edilen ancak henüz dinlenmemiş olan kişinin de korunması gereklidir.

Tanık Koruma Kanunu'nda yer alan tedbirler incelendiğinde, tedbirlerin geniş bir yelpazede düzenlendiği, düzenleme yapılırken uluslararası sözleşmeler ve diğer ülkeler uygulamalarının göz önüne alındığı dikkati çekmektedir. Ayrıca, tedbirlerin uygulanmasında *"orantılılık"* ilkesinin dikkate alınmasının ifade edilmesi ve aynı anda birden fazla tedbire de hükmedilebileceğinin düzenlenmesi, vaka esaslı uygulanan tanık koruma tedbirlerinde yeterli elastikiyeti uygulayıcılara verecektir.

Tanık koruma tedbirlerinde asıl olan farklılık yaratmamaktır. Bu durum özellikle tanığa yeni bir kimlik veya yerleşim yeri sağlarken önem kazanmaktadır. Tanığın eski kimliğinde sahip olduğu özelliklere uygun bilgilerin yeni kimliğinde yer alması, hem tanığın yeni kimliğini ve yerleşim yerini benimsemesini sağlayacaktır hem de tespit edilmesi riskini azaltacaktır.

Haklarında yeni bir kimlik düzenlenmesi veya yeni yerleşim yeri sağlanması tedbirine hükmedilen tanıkların, çoğunlukla tedbir uygulanmayan aile bireyleri ile irtibata geçtiği, bu durumunda yeni kimliklerinin tespit edilmesine sebep olduğu görülmektedir. Bu durumda, haklarında koruma tedbiri uygulayan tanıkların güvenlik konusunda eğitilmeleri ve aile bireyleri ile tanık koruma birimlerinin nezaretinde irtibata geçmeleri alınan tedbirlerin etkinliğini sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Abdel-Monem, Tarik, "Foreign Nationals in the United States Witness Security Program: A Remedy for Every Wrong?", *The American Criminal Law Review*, Summer 2003, Vol. 40, No. 3.
- Abroise-Casterot, Coralie, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesi", *Sempozyum İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Adli Yargı*, 26-27 Eylül 2003, Türkiye Barolar Birliği Yayınları 72, Ankara 2004.
- Altıparmak, Cüneyd, "Türk Hukukunda Tanık Koruma", *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl 66, S. 1, Kış 2008.
- Ambos, Kai "(Alman) Ceza Muhakemesi için Avrupa Hukuku'ndan Kaynaklanan Yükümlülükler- AİHM'nin 2000-2002 Yılları Arasındaki Kararları Hakkında-", (Çev.: Yrd.Doç.Dr.Mustafa R. Erdem) in: *Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku*, Ankara 2004.
- American Bar Association Journal, "Hearings Probe Problems of Victim/Witness Intimidation", Vol.67, July 1979.
- Arıkan, Baha "Tanık", *Ankara Barosu Dergisi*, 1962/2.
- Arnold, Roberta, "Witness Protection Under Swiss Legislation: An Offspring of International Law", *International Criminal Law* 7, 2007.
- Beccaria, Cesare, *Suçlar ve Cezalar Hakkında*, (Çev.: Sami Selçuk), Haziran 2004.

- Bruce, David, "Danger, Threats or Just Fear", SA Crime Quarterly, No. 13, September 2005.
- Centel, Nur / Zafer, Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku El Kitabı, İstanbul 2006.
- Cooley, Steve, Jailhouse Witness Protection Task Force Final Report, Ağustos 2004.
- Çolak, Haluk / Taşkın, Mustafa, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, Ankara 2007.
- Değirmenci, Olgun, "Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda İnsan Ticareti Suçu", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 67, Kasım-Aralık 2006.
- Döner, İsa, Yargıtay Kararları Işığında Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanıklık, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamıştır), İstanbul 1996.
- Duman, İlker Hasan "Tanıklık", Adalet Dergisi, 1984/4.
- Eğilmez, Namık Kemal, "Şahadet ve Şahidin Psikolojisi", Ankara Barosu Dergisi, 1955/1.
- Eğilmez, Namık Kemal, "Şahadet ve Şahidin Psikolojisi-II", Ankara Barosu Dergisi, 1955/6.
- Erdem, Mustafa Ruhan, "Ceza Muhakemesinde Tehlikede Bulunan Tanıkların Korunması", İzmir Barosu Dergisi, Temmuz 1995.
- Erem, Faruk, Adalet Psikolojisi, Ankara 1988, 8.Baskı.
- Ergül, Teoman, "Şahit ve Şahitlik", Adalet Dergisi, 1964/9-12.
- Ertanhan, Mesut, Medeni Yargılama Hukukunda Tanık ve Tanıklık, Ankara 2005.
- Feyzioğlu, Metin, "Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi", AÜHFD, 1999, C.:48, S. 1-4.
- Fyfe, Nicholas R. / McKay, Heather, "Police Protection of Intimidated Witnesses: A Study of the Strathclyde Police Witness Protection Programme", Policing and Society, 2000, Vol.10.
- Gözübüyük, Abdullah Pulat, "Adli Psikoloji Yönünden Tanık", Adalet Dergisi, 1948/5.
- Güngör, Serdar, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanığın Korunması, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamıştır), İzmir 2007.
- Gürol, Candaş "Tanığın Korunması Müessesesi ve Adil Yargılanma Hakkı", Barolar Birliği Dergisi, S. 60, Eylül Ekim 2005.

- Hilger, Johan Peter Wilhelm, "Organized Crime/Witness Protection in Germany", UNAFEI Resource Material Series No. 58, December 2001, Tokyo.
- Jurcevic, Marince, "Witness Protection in Criminal Proceedings, Past Experience and Identified Problems", Presentation from Regional Conference, 3-7.2.2008, Atina, www.tuzilastvobih.gov.ba/files/docs/prezentation_of_Mr._Jurcevic_prosecutor_of_BiH.PDF, (Erişim : 01 Mart 2009).
- Kartal, Bilal, "Türkiye'de Adil Yargılanma Hakkı", Sempozyum İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Adli Yargı, 26-27 Eylül 2003, Türkiye Barolar Birliği Yayınları 72, Ankara 2004.
- Kash, Douglas A., "Hiding in Plain Sight, A Peek into the Witness Security Program", FBI Law Enforcement Bulletin, May 2004.
- Kazancı, Behiye Eker, "Ceza Muhakemesinde Tanıkların Korunması Çerçevesinde Görüntülü ve Sesli İfade Alma", Hukuki Perspektifler Dergisi, Temmuz 2006, S:7.
- Koca, Mahmut "Ceza Muhakemesi Hukukunda Deliller", Ceza Hukuku Dergisi, Aralık 2006.
- Kocasakal, Ümit Avrupa Birliği Ceza Hukukunun Esasları, İstanbul 2004.
- Koedam, Wilhelmina S., "Participants in the Federal Witness Protection Program", The American Journal of Family Therapy, Vol. 21, No. 4, Winter 1993.
- Kunter, Nurullah / Yenisey, Feridun / Nuhoglu, Ayşe, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, Onaltıncı Bası.
- Ladewig, Hans-Meyer, "Adil Yargılanma Hakkı-II", (Çev.: Doç. Dr.Hakan Hakeri), in : Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku, Ankara 2004.
- Mangrum, Boyd, "Retaliatory Lawsuits and Texa's Judicial Proceedings Privilege", The Review of Litigation, Summer 2003, Vol. 22, No. 3.
- McConville, Mike / Wilson, Geoffrey, The Handbook of the Criminal Justice Process, Oxford University Press, 2002.
- Metin Feyzioğlu, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanıklık, Ankara 1996.
- Move, Nuala / Harby, Catharina, Adil Yargılanma Hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, İnsan Hakları El Kitapları No.3, Türkiye Barolar Birliği Yayınları 89.

- Nijboer, J.F., "Children and Young Persons in the Criminal Justice System: The Council of Europe Recommendation on Witness Protection and Rights of Defence", *Criminal Law Forum*, Vol. 10, No. 4, 1999.
- Othman, Mohammed, "The Protection of Refugee Witness by the International Criminal Tribunal for Rwanda", *International Journal of Refugee Law*, October 2002, Vol. 14, No. 4.
- Özbek, Veli Özer / Kanbur, M.Nihat / Bacaksız, Pınar / Doğan, Koray, *Ceza Muhakemesi Hukuku Bilgisi*, Ankara 2007.
- Özel, Özlem, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanıkların Korunması, Dokuz Eylül Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamıştır)*, İzmir, 2002.
- Öztürk, Bahri - Erdem, Ruhan, *Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, 11. Baskı, Ankara 2007.
- Renzikowski, Joachim, "Adil Yargılanma ve Anonim Tanık, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadı Işığında Tanığında Korunmasında Üç Basamak Teorisi", (Çev.: Ali Kemal Yıldız), İn: *Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku*, Ankara 2004.
- Slate, Risdon N., "The Federal Witness Protection Program: Its Evolution and Continuing Growing Pains", *Criminal Justice Ethics*, Vol. 16, No. 2, Summer 1997.
- Small, Mark A., "Constitutional Challenges to Child Witness Protection Legislation: An Update", *Violence and Victims*, Vol. 9, No. 4, 1994.
- Sporer, Siegfried Ludwig "Lessons from the Origins of Eyewitness Testimony Research in Europe", *Applied Cognitive Psychology* 22, 2008.
- Şahin, Cumhur, "Türk Hukukunda Tanık Koruma Hükümlerinin Değerlendirilmesi", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.:6, S. 1-2.
- Şahin, Cumhur, *Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi (CMK Gazi Şerhi)*, Ankara 2005.
- Şen, Ersan / Yurttaş, Yasemin, "Gizli Tanık, X Muhbir, Gizli Soruşturmacı, Ajan Provakatör", *Ceza Hukuku Dergisi*, Yıl 3, S. 6, Nisan 2008.
- Taşçı, Alp Tekin / Taşçı, Gülsen, *Türkiye’de ve Dünyada Ceza Muhakemesi Hukuku Açısından Karşılaştırmalı Tanıklık ve Tanıkların Korunmasıyla İlgili Düzenlemeler*, Ankara Barosu, Ağustos 2007.

- Tezcan, Durmuş / Erdem, Mustafa Ruhan / Sancakdar, Oğuz, Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, Ankara 2004.
- Turhan, Faruk, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2006.
- Turhan, Faruk, Ceza Muhakemesinde Tehlike İçindeki Tanıkların Korunması, Türk, Alman ve Avusturya Hukuklarında Karşılaştırmalı Olarak, Ankara 2009.
- Türk Hukukunda İnsan Ticareti Suçu El Kitabı, Türkiye'nin İnsan Ticareti İle Mücadele Çabalarının ve Tüm İnsan Ticareti Mağdurlarının Adalete Erişimlerinin Desteklenmesi AB Hibe Projesi, Şubat 2009, Ankara.
- ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/DECL-25.3.pdf (Erişim: 10 Şubat 2009).
- Uglow, Stewe, Criminal Justice, Second Edition, London 2002.
- United Nations Office on Drugs and Crime, Good Practices for the Protection of Witnesses in Criminal Proceedings Involving Organized Crime, United Nations, New York 2008.
- Weigend, Thomas "Avrupa İki Ağızlı mı Konuşuyor?", (Çev.: Doç. Dr. Veli Özer ÖZBEK), in : Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku, Ankara 2004.
- Wohl, Ethan D., "Confidential Informants in Private Litigation: Balancing Interests in Anonymity and Disclosure", Fordham Journal of Corporate & Financial Law, 2007, Vol. 12, No. 3.
- www.parlimen.gov.my/billindexbi/pdf/DR312008E.pdf, (Erişim: 10 Nisan 2009).
- www.rechten.uvt.nl/victimology /other/threatwitnNL.pdf, (Erişim: 1 Nisan 2009).
- www.unodc.org/pdf/lap_witness_protection_2000.pdf, (Erişim : 1 Nisan 2009).
- Yaşar, Osman, Uygulamalı ve Yorumlu Ceza Muhakemesi Kanunu, Ankara 2007.
- Yenidünya, Ahmet Caner, İnsan Ticareti Suçu (TCK m. 80), Ankara 2007.